

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**KUR'AN KURSUNDAKİ YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNİN
BİREYSEL AHLAKA ETKİSİ: YALOVA/ÇİFTLİKKÖY ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nahide DURAN

**DANIŞMAN:
Dr. Abdülaziz YENİYOL**

**YALOVA
HAZİRAN - 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'AN KURSUNDAKİ YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNİN
BİREYSEL AHLAKA ETKİSİ: YALOVA/ÇİFTLİKKÖY ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nahide DURAN
ÖĞRENCİ NUMARASI
228108028

DANIŞMAN: Dr. Abdülaziz YENİYOL

YALOVA
HAZİRAN - 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “**Kur’an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlâka Etkisi Yalova/Çiftlikköy Örneği**” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Nahide DURAN

ÖNSÖZ

Bu toplumun dayanışma içerisinde birlik ve beraberliklerini sağlayarak huzur içinde hayatını devam ettirmesi, maddi ihtiyaçlarının karşılanmasıyla mümkün olmaktadır. Ancak daha önemlisi, toplumun yaşama dinamizmini artıran manevî değerlere olan ihtiyacın göz ardı edilmemesi ve bunun da ihmal edilmeden karşılanması gerekmektedir. Bu araştırmada, toplumu ayakta tutan etmenlerden biri olan ‘din’ olgusunun üzerinde durulmuştur. Elbette her bireyin ve toplumun kendine özgü inançları ve bu inançlara bağlı fiilleri ve ritüelleri ifade eden dinî inançları vardır. Bu çalışmada, İslâm dini esas alındığından, İslâmî değerlerin anlaşılması yönünde gerçekleştirilen din eğitiminin birey üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Sonuçta denebilir ki, onların ruhlarını stresten arındırarak müsamahakâr bir ahlâka sahip olmaları ve daha asude bir hayata erişmeleri, buradan aldıkları dinî eğitimin bir kazanımı olsa gerektir. Bu açıdan bu çalışmanın din eğitimi alanına katkı sağlaması beklenmektedir.

Belirlenen konu, eğitim ve öğretim açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu bakımdan daha faydalı olması maksadıyla konunun anlaşılmasını ve yorumlanmasını gerektirdiğinden araştırma problemini anlamaya yönelik bir yaklaşımla araştırmak, incelemek, elde edilen bütün verileri objektif ve gerçekçi yaklaşımla ortaya koymak düşüncesiyle tezde *Nitel Araştırma Yöntemi* kullanılmıştır. Araştırmada literatür taraması yapılarak, mümkün olduğu kadar konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar; makaleler, tezler araştırılıp tetkik edilmiştir. Kur’an kurslarında görülen eğitim ve öğretim konusunda farklı çalışma ve araştırmalar yapılmış olsa da bu çalışmanın da yetişkinler üzerine yapılacak akademik çalışmalara katkı sağlamasını ümit etmekteyiz.

Bu çalışmamız, giriş bölümünün dışında, iki bölümden meydana gelmiştir. İçerikte belirtildiği gibi, “Giriş”te, “Araştırmanın Konusu”, “Amaç ve Önemi” ile “Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları” işlenmiştir. Bu bağlamda;

Birinci Bölümde, “Din, Birey ve Toplum Açısından Din Eğitiminde Kur’an ve Kur’an Kursları İlişkisi”, “İnsanın Ahlâkî Ontolojisi ve Din Eğitiminin Temelleri” ile Kur’an eğitiminde ahlakın yeri ve kazandırdıkları, “Türkiye’de Din Eğitimi Süreci”, “Kur’an kurslarında din eğitiminin işlevi” ve önemi, “yaygın ve yetişkin din eğitiminde Kur’an Kurslarının yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

İkinci ve son bölümde ise, “Yetişkin Din Eğitiminde Kursiyerlerin İzlenimleri ve Değerlendirmelerini Anlama ve Yorumlama” başlığı altında saha çalışmaları yapılarak kursiyerlerden alınan verilerin analizi ve açıklamaları yapılmıştır. Çalışma sonuç ve öneriler kısmıyla nihayete ermiştir.

Bu çalışmada, Öğretim Üyesi Danışman Hocam Dr. Abdülaziz YENİYOL’a, tezin her bölümünde katkı sağlayarak çalışmanın olgunlaşmasında büyük katkıları olan değerli hocam Dr. Nesrin KESKİN’e, tezle ilgili sorularımda bana yardımını esirgemeyen Ayşenur YILDIRIM Hocama ve Enstitü personeline şükranlarımı arz ederim. Ayrıca saha çalışmasında kurslarla ilgili yaptığım görüşme ve röportajlar için gerekli izin hususunda yardımcı olan Çiftlikköy ilçe müftülüğüne ve görüşme yaptığım kursların Hoca ve kursiyerlerine teşekkür ederim. Yine, tezin vücuda gelmesinde, moral vererek destekleyen yol arkadaşım, kıymetli eşime, ayrıca manevi desteklerini hep yanımda olduklarını hissettiren canımdan can olan çocuklarıma teşekkür ederim.

Haziran - 2025

Nahide DURAN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları	8
2. BİRİNCİ BÖLÜM: BİREY, TOPLUM VE DİN	9
2.1. Din ve Birey	9
2.2. Din ve Toplum	11
2.3. İnsanın Ahlâkî Ontolojisi ve Din Eğitiminin Temelleri	14
2.3.1. Ahlâkın mahiyeti	17
2.3.2. Kavram olarak ahlâk	18
2.3.3. İlim olarak ahlâk	19
2.3.4. İnsan sorumluluğunda din ve ahlâkın rolü/etkisi	19
2.3.5. Kur'an eğitim ve öğretiminde ahlâkın yeri	20
2.3.6. Kur'an ahlâkının bireye kazandırdıkları	23
2.4. Türkiye'de Din Eğitimi Süreci	26
2.4.1. Dinî eğitim ve önemi	28
2.4.2. Dini öğrenme ve öğretme metotları	31
2.4.3. Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretimle ilgili söylem ve uygulamaları	34
2.4.4. Hz. Peygamberin eğitim ve öğretim yöntemleri	35
2.5. Kur'an Kurslarında Din Eğitiminin İşlevi ve Önemi	37
2.5.1. Yetişkin din eğitiminin tarihçesi	38
2.5.2. Yetişkin din eğitiminin amacı, alanı ve önemi	38
2.6. Yaygın Din Eğitiminde Kur'an Kursları	39
2.7. Yetişkin Din Eğitiminde Kur'an Kursları	40
2.7.1. Yetişkin din eğitime duyulan ihtiyaç	41
2.7.2. Din eğitime muhatap olan yetişkinlerin öğrenme açısından sınıflandırılması..	41

3. İKİNCİ BÖLÜM: YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE SAHA ÇALIŞMASI, GÖRÜŞMELER, KURSIYERLERİN İZLENİM VE DEĞERLENDİRMELERİ	45
3.1. Mülakatın (Görüşme) Tanımı ve Yapılmasının Amacı	45
3.2. Araştırmada Yasal Dayanak, Kursiyerler, Sorular ve Evren	45
3.3. Sosyal Araştırma	48
3.3.1. Araştırmanın problemi	48
3.3.2. Konu ile ilgili hipotezler	48
3.3.3. Toplanan verilerin analizi ve açıklanması	49
SONUÇ VE ÖNERİLER	57
KAYNAKLAR	59
EKLER	63
Ek-1. Etik Kurul Onayı	63
Ek-2. Mülakat İçin Kaymakamlık İzin Belgesi	64
Ek-3. Aydınlatılmış Onam Formu	65
Ek-4. Kur'an Kursundaki "Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlâka Etkisi: Yalova/Çiftlikköy Örneği" Görüşme Soruları	66
ÖZGEÇMİŞ	68
TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER	68

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.y.	: Adı Geçen Yazı
Akt.	: Aktaran
Ansk.	: Ansiklopedi
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Mat.	: Matbaa
Mad.	: Madde
OÜİF	: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfaları Arası
t.y.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

KUR'AN KURSUNDAKİ YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNİN BİREYSEL AHLÂKA ETKİSİ: YALOVA/ÇİFTLİKKÖY ÖRNEĞİ

ÖZET

Dini inanç, toplumun temeli olan değerlerdendir. Bu değerlerden bir şekilde uzak kalarak mahrum olanların, çalkantılı ve stres dolu hayata karşı ruh ve bedenlerini korumakta sıkıntı yaşadıkları gözlemlenebilmektedir. Yine bir şekilde inandığı dinin kitabını okumaktan ve öğretilerinden mahrum kalan ve belli bir yaşa gelmiş olan vatandaşların bu gereksinimlerinin telafisiyle moral değerlerinin yükselmesi önemli bir olgudur. O yaşta çok önemli bir eksikliği gidermenin hazzını duyarak kendi kitabını okumayı öğrenmeyi ve eğitimini alabilmeyi başaramamış olmanın verdiği güvenle daha huzurlu ve ruhen daha sağlıklı olmaları beklenmektedir. Bu bakımdan bu boşluğun doldurulması elzem olan bir hususu göz önünde bulunduran Diyanet İşleri Başkanlığı, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün, Kur'an Kursları Uygulama Esasları ve hükümleri çerçevesinde, erişkinlere/yaşlılara da bu imkânı tanıyan kurslar açarak doldurduğu görülmektedir.

Yetişkinlere yönelik yapılan bu çalışmamızda güdülen amaç; din eğitiminin, yetişkinlerin hayatlarındaki yeri, hayatlarına etkisi; onlara ne kazandırdığı veya kazandıracığı, eğitim öncesi ve sonrasında yaşamlarına bir katkı sağlayıp sağlamadığı, davranışlarında bir farklılık meydana getirip getirmediği, getirdiyse nasıl bir değişikliğe katkı sağladığını araştırmaktır. Elde edilen veri ve sonuçlar çerçevesinde de Kur'an kurslarında verilen bu eğitimin olası eksikliklerini gidermek ve daha iyi bir eğitim vermek için gereken şartların yerine getirilmesine katkı sağlamaktır.

Kısaca bu çalışmada, Kur'an kurslarında, yetişkinlere yönelik verilen din eğitiminin bireysel ahlâka ne gibi bir katkı sağladığı/sağlayacağı, başka bir ifadeyle, bireysel ahlâk yönünden bir değişime etki yapıp yapmadığı ile ilgili belli sayıdaki kursiyerlerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan saha çalışması sonucunda elde edilen verilerin ışığında bu kursların zayıf ve güçlü yönleri üzerinde düşünceler geliştirilerek, çözüm önerileri sunulmaktadır.

Neticede, birey üzerinde, çeşitli yönlerden faydası görülen bu kursların daha verimli hale getirilmesi gerektiği, çalışmanın bir sonucu olarak ifade edilebilir.

Son bölümde; amacını ve sonucunu ifade etmeye çalıştığımız bu çalışmanın ilk bölümünde konuyla ilgili verilen temel bilgilerin ışığında yapılan görüşmelerin analiz edilmesi, açıklanması ve sonuç ve önerilerle çalışmanın tamamlandığını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Ahlak, Din Eğitimi, Kur'an Kursu, Yetişkin Eğitimi

THE EFFECT OF ADULT RELIGIOUS EDUCATION IN QUR'AN COURSES ON INDIVIDUAL MORALS: THE YALOVA/ÇİFTLİKKÖY EXAMPLE

ABSTRACT

Religious belief is one of the values that form the basis of society. It can be observed that those who are somehow deprived of these values have difficulty in protecting their souls and bodies against turbulent and stressful lives. Again, it is an important fact that citizens who are deprived of reading the book and teachings of the religion they believe in and who have reached a certain age, have their moral values increased by compensating for these needs. It is expected that they will be more peaceful and spiritually healthier with the confidence of having succeeded in learning to read their own book and receiving education, by feeling the pleasure of fulfilling a very important deficiency at that age. In this respect, it is seen that the Presidency of Religious Affairs, General Directorate of Education Services, considering the fact that this gap is an essential issue to be filled, has filled it by opening courses that provide this opportunity to adults/elderly people within the framework of the Quran Courses Application Principles and provisions.

The aim of this study conducted for adults is to investigate the place of religious education in the lives of adults, its effect on their lives, what it has gained or will gain, whether it has contributed to their lives before and after education, whether it has made a difference in their behaviors, and if so, what kind of a change it has contributed to. Within the framework of the data and results obtained, it is to eliminate the possible deficiencies of this education provided in Quran courses and to contribute to the fulfillment of the necessary conditions for providing a better education.

In short, in this study, interviews were conducted with a certain number of course participants regarding the contribution of religious education given to adults in Quran courses to individual morality, in other words, whether it has an effect on individual morality. In the light of the data obtained as a result of the field study, ideas are developed on the weak and strong aspects of these courses and solution suggestions are presented.

As a result of the study, it can be stated that these courses, which are beneficial to the individual in various ways, should be made more efficient.

In the last section, we can say that the study is completed with the analysis, explanation and results of the interviews conducted in the light of the basic information given on the subject in the first section of this study, in which we tried to express its purpose and result.

Key Words: Individual Morality, Religious Education, Quran Course, Adult Education

1. GİRİŞ

Topluluk olarak cemiyet halinde yaşamak durumunda olan bireylerin sorunsuz bir hayatı sürdürebilmeleri için bağlı ve tabi oldukları temel değerlerin varlığı yadsınamaz. Bu anlamda, temel değerlerin içselleştirilmesi için, bireylerin belli bir eğitim ve öğretim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Tezimiz, “Kur’an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlâka Etkisi Yalova/Çiftlikköy Örneği” başlığı altında araştırılıp incelenmiş olup; konunun, İslâm dini ve öğretisini ifade eden Kur’an-ı Kerim baz alınarak, değerlendirmeler bu çerçevede yapılmıştır. Söz konusu çerçevenin daha anlaşılabilir olması adına tez konumuzun açıklanmasında kullanılan anahtar niteliği taşıyan öz kavramların bilinmesi, anlatılan, tahlil edilen konunun açıklığa kavuşması açısından önemlidir. Buradan yola çıkarak çalışmamızda yer alan belli başlı kavramlar; Din, *Kur’an*, *Ahlâk*, *Yetişkin*, *Eğitim*, *Öğretim*, *Birey* ve *Toplumdur*. Bu kavramları kısaca şu şekilde açıklayabiliriz:

Din: Değerler içerisinde önemli bir yer alan din kavramı, lügat olarak, Allah’a inanma ve bağlanma anlamındadır.¹ Başka sözlükte, Arapça bir kelime olan din kavramı, “Allah’a ibadet ve iman hakkında her milletin tuttuğu yol: Din-i İslâm, din-i Mübin, dîn-i hak, “Doğruluğu açık olan, hak din, İslâm dini” Din-i batıl, “Hak olmayan, batıl din.” Yevmü’-d-dîn, Kıyamet günü”² şeklinde açıklanmaktadır. Yine benzer açıklamayı başka lügatta da görmek mümkündür: “Ceza, mükâfat, âdet, itaat, isyan, hesap, bağlanma, hüküm, mülk, tevhit, millet, şeriat, takva... gibi manalara gelmekte” olduğu ifade edildikten sonra terim olarak da: “Akıl sahiplerini kendi rızalarıyla hayırlara sevk eden ilahî bir nizam”³ şeklinde tanımlanmıştır.

Kur’an: İslâm dininin Kitabı Kur’an; “Peygamber (sav)e indirilen, Mushaflarda yazılı, O’ndan tevatür yoluyla nakledilmiş, okunmasıyla ibadet edilen, beşerin benzerini getirmekten aciz kaldığı ilahi kelimadır”⁴ diye tarif edilmektedir.

Ahlâk: Tezimizde yer alan önemli diğer bir kavram ahlâktır. Sözlükte; huy seciye tabiat, mizaç, karakter gibi anlamlara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Terim olarak da insanı iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevi vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütününe verilen addır. Ayrıca bu konuları

¹ F. Devellioğlu, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, din mad. Ankara: 1978, s.222

² *Temel Türkçe Sözlük-I*, Sadeleştirilmiş ve genişletilmiş *Kâmus-ı Türkî*, Din mad. Haz. Metin Akar, Y. Akdoğan vd., 1. Bs. yayın: Tercüman gaz. Ve Yapı Kredi Bankası, Ankara: 1985, s. 269

³ F. Karaman, İ. Karagöz, vd., (Haz). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Din maddesi, D.İ.B.Yay., Yeni Şafak kültür armağanı, İstanbul: 2009, s.108,109.

⁴ H. Karaman, *Fıkıh Usûlü, İslâm Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi*, İrfan Yay., İstanbul: 1971, s. 65

inceleyen bilim dalına da ahlâk adı verilir. İslâm ahlâkının kaynağı Kur'an ve sünnet”⁵ olarak açıklanmaktadır.

Toplum: Toplumun bilimsel tanımı incelendiğinde Kirman’ın “*Belli bir toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan; temel toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli gruplar şeklinde bir araya gelen ve iş birliği yapan; aynı zamanda ortak bir kültüre bağlı olan, ayrı bir kimliği ve sürekliliği olan insanların oluşturduğu bütün veya cemiyet*”i ifade ettiği görülmektedir.⁶

Bu tanım, bireylerin hangi şartlarda, ne şekilde, hangi amaçlarla ve hangi ölçütler etrafında bir araya geldiklerini ortaya koymaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ortak bir kültüre bağlı olarak bireylerin kimliklerini koruyarak belli bir sosyal düzende, temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere iş birliği yapmaları, toplumun oluşum sürecini betimlemektedir.⁷

Toplumu oluşturan temel unsur olan birey ise, toplum içerisinde yaşadığı ilişkilerle anlam kazansa da onlardan bağımsız olarak kendine has bir varlığı ve kimliği bulunan insan olarak tanımlanabilir. Sosyal hayat, bireyi toplum içinde yaşamaya yönlendiren temel etkidir.

Abdülkerim Zeydan, İbn Haldun’un *Mukaddime* adlı eserinde dile getirdiği “İnsan topluluğu bir zarurettir”⁸ ifadesini aktarmaktadır.

Yetişkin: Tezimizde esasa bağlı olan eğitim yaklaşımında, bir eğitimci olan Güneş’in tanımına baktığımızda, “Zorunlu öğrenme dışına çıkmış, olgunlaşmış, uygun davranabilen ve bağımsız olabilen kişi olarak tanımladığını görmek mümkündür.”⁹

Eğitim: kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

Eğitim ilk bakışta herkes için anlaşılır bir kavram olarak görülebilir. Çünkü günlük hayatta eğitim ile iç içe olmayan kişi neredeyse yoktur. Herkes, her an eğiten veya eğitilen durumundadır. Bunun için eğitim, genelde gündelik hayattaki diğer işlerden biri gibi algılanır. Ancak, eğitim kavramının bir bilim/bilimler alanının adı olduğu ve her şeyden önce kendi kavramsal çerçevesini açıklığa kavuşturması gerektiği düşünülürse, eğitim kavramından anlaşılması gerekenin gündelik ve herkese göre değişen bir anlam olmaması gerektiği açıktır.¹⁰ Yaptığı bu açıklamalardan sonra Cemal Tosun, eğitimi şöyle

⁵ F. Karaman vd. (Haz.), a. g. e, s. 12

⁶ M. Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul: 2011 toplum maddesi, s. 327.

⁷ Ö. Demir-M. Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 6. Bs., Adres Yayınları, Ankara: 2005, s. 60.

⁸ A. Zeydan, *İslâm Hukukuna Giriş*, tercüme. Ali Şafak, Sırdas yay. İstanbul: 1976, s. 33.¶

⁹ F. Güneş, *Yetişkin Eğitimi, (Halk Eğitimi)*, Ocak Yayınları,, Ankara: 1996,s. 40. Aktaran: Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* 4. Bs. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2010, s.179.

¹⁰ C.Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* 4. Bs. Pegem Akademi Yayınevi, Ankara: 2010, s. 12.

tanımlamıştır: “Bireyin davranışında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”¹¹

Yıldız, Kızılabdullah, eğitim kavramına benzer bir tanım getirmektedir: Türkiye’de Eğitim Bilimleri alanında kabul gören eğitim tanımlardan ilkinin Selahattin Ertürk’e ait olduğunu söylemektedir. Bu tanımda; “Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir”¹² denilmektedir.

Öğretim: öğrenme ve öğretme etkinliklerinden oluşmaktadır. Bu etkinliklerin, eğitimde belirlenen amaçları gerçekleştirmek adına yapıldığı, öğretimin, kurumlarda yapılan planlı ve programlı etkinliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.¹³

Toplumu oluşturan bireyler, her yaş grubundan insanları kapsamaktadır. Bu bireyler arasında çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar yer almakta olup, her biri farklı gelişim evrelerinde bulunmaktadır. Ancak, yaşam süreci içerisinde tüm bireylerin eşit imkânlara sahip olmadığı bilinmektedir. Eğitim ve öğretim fırsatına erişebilen bireyler bulunduğu gibi, çeşitli sebeplerle bu imkânlardan mahrum kalan bireyler de mevcuttur. Yetişkin din eğitimi, özellikle yaşamının bir bölümünde dinî eğitim alma fırsatı bulamamış yetişkin bireylere yönelik sunulan bir telafi ve destek sürecidir.

Bu bağlamda "yetişkin" kavramı, sadece biyolojik yaşla sınırlı kalmayıp; ruhsal ve duygusal olgunluk düzeyine ulaşmış, evlenme çağına gelmiş, bireysel ve toplumsal sorumluluklarının farkında olan bireyler şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bireyler, hukukî anlamda da belirli bir yaş sınırını geçmiş kişilerdir.¹⁴

Çeşitli sebeplerden dolayı dinî eğitimden yoksun kalmış yetişkin bireylerin Kur’an-ı Kerim’i öğrenme ve dinî bilgi edinme talepleri, hem bireysel gelişimlerine katkı sağlamakta hem de manevî yönden destek unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu tür dinî eğitim faaliyetleri, bireylerin sadece dini bilgi edinmelerine değil, aynı zamanda sosyalleşmelerine de katkı sunmaktadır. Bu ortamlar, yetişkin bireylerin benzer yaş ve yaşam tecrübesine sahip insanlarla bir araya gelerek hem bilgi alışverişinde bulunmalarına hem de toplumsal aidiyet duygularını pekiştirmelerine vesile olmaktadır. Gözlemler, yetişkin bireylerin kendilerine

¹¹ Tosun, *a.g.e.*, s. 19.

¹² S. Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: 1997, s.12. Aktaran: Yıldız, Kızılabdullah,, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, *Din Eğitimi El Kitabı*, Editörler: R. Doğan, Remziye Ege. Grafiker yay. Ankara: 2010, s. 42.

¹³ M. Erden-Nurettin Fidan, *Eğitime Giriş*, Alkım Yay. İstanbul: 1988, s.12. Aktaran: Yıldız, Kızılabdullah,, *a.g.e.* 42.

¹⁴ M. Akar, Yaşar Akdoğan, vd., *Temel Türkçe Sözlük*; Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş *Kâmûs-ı Türkî*, 3. Cilt, 1. Bs., Tercüman Gazetesi Kültür Hizmeti, İstanbul:1985, s 1487.

sunulan bu imkânları bilinçli bir şekilde değerlendirdiklerini ve dinî eğitim faaliyetlerine olan ilgilerinin giderek arttığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yetişkin din eğitiminin hem bireysel gelişimi destekleyen hem de toplumsal bütünleşmeyi güçlendiren önemli bir işlevi olduğu söylenebilir.

1.1. Araştırmanın Konusu

İslâm toplumu içinde yaşayan Müslüman bireylerin kendi toplumlarında nasıl ve neye göre yaşayacaklarının ilke ve kurallarının belirlenmesi, bilinmesi ve benimsenmesi önemlidir. Bu kurallar da onların kabul edip inandıkları değerler doğrultusunda şekillenmektedir. Müslümanların, hayat kaynağı olarak gördükleri Kur'an-ı Kerim de bu değerlerin başında gelmektedir. “Hangi çağda ve hangi kültür çevresinde yaşarsa yaşasın, insan kendini değerler dünyası içinde inşa eder. ‘insan olma’ erdemi, insanın ahlâkî yolculuğundaki son durakta, insanlık idealinde gerçekleşir”¹⁵ ifadesinde de değerlere vurgu yapılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, toplu halde yaşayan Müslümanların huzur içerisinde yaşamaları için, o toplumun ve her bir bireyinin Yaratıcı'nın tavsiyelerine/ikazlarına uymasını bildirmiştir: “Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.”¹⁶ Bu çerçevede, bireyleri uyaran, iyiliğe ve güzelliğe evirilmeleri için eğitici olan pek çok ayeti Kur'an'da görmek mümkündür. Buna örnek olarak şu ayetler zikredilebilir:

“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”¹⁷

“Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda haksızlığa sapmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur.”¹⁸

Kur'an'ın bildirdiğine göre, Yaratıcı tarafından insanın hayatı, teminat altına alınarak, ona yaşamı sürdürme nimetini bahşetmiştir. Buna göre, başkasının hakkını korumak, bireysel ve evrensel olarak Müslüman'ın görevidir. Bu durum şu ayetle bildirilmiştir:

¹⁵ Hakan Poyraz, “İnsanın Kendini Gerçekleştirilmesi Olarak Ahlâk”, *Ahlâkın Temeli*, Ömer Türker, (ed.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara: 2015, s. 65.

¹⁶ Âl-i İmrân: 3/103.

¹⁷ Hucurat: 49/13.

¹⁸ İsrâ: 17/33

“Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. .” (Maide: 32) Bireyler, kötülüğe sevk eden fiillerden de sakındırılır: “Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur..” (İsrâ: 32.)

Kur'an, toplum içerisinde nasıl davranılacağına dair de ilkeler getirmiştir ki, bunlara “Adab-ı muaşeret” denilmektedir. Topluluk içinde normal davranış şekilleri, insanların birbirleriyle geçinmeleri usulü, nezaket, terbiye ve görgü demektir. Daha geniş bir bakış açısıyla, toplum içinde yaşayan insanın, birlikte bulunduğu diğer insanlarla uyum içinde yaşamasını sağlayan, hayatın günlük akışı sürecinde, bireylerin uymaları veya sergilemeleri gereken davranış, usul ve şekillerine, ahlâk, terbiye ve nezâket kurallarına, İslâm'ın güzel saydığı söz ve davranışlara, insanların kendisine davet olunan bütün hayır, zarâfet, usluluk ve güzel ahlâk kurallarını adâb-ı muaşeret diye tanımlamak mümkündür. Kâinatı en mükemmel bir düzen ve intizam üzere var eden Allah, bu düzen içinde insanı en güzel bir kıvamda yaratmış ve gerçeği şu ayet-i kerimede ifade buyurmuştur: “Biz insanı en güzel şekilde yarattık” (Tin: 95/4) ¹⁹

İslam toplumunun bireylerini de bu çerçevede eğitip onlara uyumlu güzel huylar edinmenin yollarını ve metotlarını, toplumun eğitim önderleri vasıtasıyla gösterilmektedir. Bu eğitim sürecinde bireylerin ulaşacakları ahlâkî terbiyeyle hep iyiye, doğruya ve güzele doğru ilerleyeceklerdir.

Buradan hareketle denilebilir ki, İslam düşünce ve inancında, öğrenilmesi gereken ilk hususun Kur'an olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için de, M. Akif Kılavuz'a göre, Ülkemizde Kur'an öğretimi, çeşitli kurumlarca gerçekleştirilmekle birlikte Diyanete bağlı Kur'an kurslarının, halkımızın Kur'an öğrenme ve dini bilgileri elde etme ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş bir yaygın din eğitim kurumu olarak yer almasının önemli ve stratejik faaliyet olduğudur.²⁰

Müslüman bir toplum içinde yaşamını sürdürmek durumunda olan bir bireyin, o toplumun değerleriyle uyum içerisinde olabilmesi ancak gelişmiş bir karaktere, eğitilmiş ve olgunlaştırılmış bir tabiata, huya, seciyeye ve güzelleştirilmiş bir ahlâka sahip olmasıyla mümkün olur. Toplumumuzun Müslüman bir toplum olması hasebiyle hangi yaşta olursa olsun, ihtiyaç duyduğu din eğitimini alabileceği mekânlar vardır. Bunu karşılayan pek çok kurumun içinde, farklı özellikleri ile öne çıkmış, yetişkinlere yönelik Kur'an kurslarının

¹⁹ <https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazHizmetleri/G%C3%B6rg%C3%BC%20Kurallar%C4%B1.pdf>, (erişim:21.05.2025).

²⁰ M. Akif Kılavuz, “Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi”, Şaban Karaköse,(ed.), *Etkili Din Öğretimi*, DİDEF Yayınları, İstanbul: 2012, s. 122.

olması da eğitim öğretim açısından önemlidir. Yetişkinler için de bir fırsat ve imkân olduğu da ifade edilmelidir. Bu fırsatlar, daha faydalı hale nasıl getirilebilir meselesi/problemi bu çalışmanın da ana konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Adından da anlaşılacağı üzere tezimizin konusu, Yalova/Çiftlikköy örneğinden hareketle, “Kur’an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlâka Etkisi” üzerinedir. Yetişkinlere yönelik olarak din eğitimi üzerinde yapılan bu çalışma; din eğitiminin yetişkinlerin hayatlarındaki yeri, hayatlarına etkisi ve katkısı, ahlâkî davranışlarında oluşturduğu olası değişiklikler ve yetişkin bireylere edindirdiği bireysel kazanımların neler olabileceği ve yaşantılarına nasıl bir katkı sağladığı hakkındadır.

Alanımızla ilgili yaptığımız literatür taraması oldukça geniş tutulmaya çalışılarak ayrıntılı bilgi edinmeye çalışılmıştır. Taranan literatür genel manada eğitim, din eğitimi, sosyoloji, din sosyolojisi bakımından, öğrenme ve bilgilenmenin ahlâka katkısını sağlayan çalışmalarla ilgilidir.

Sonuçta araştırmamız, elde edilen literatürün analizini ve mülakatla odak gruplarından elde edilen verilerin değerlendirilmesini ihtiva etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, verilen din eğitiminin hedeflenen amaç ve kazanımlara ulaşip ulaşmadığını tespit etmektir. Daha nitelikli, etkili ve verimli bir din eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak adına, mevcut uygulamalardaki sorunları belirlemek ve bu sorunlara ilişkin çözüm yolları geliştirmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda, bilimsel veriler ışığında din eğitiminin güçlü ve zayıf yönleri analiz edilerek, alandaki eksikliklerin giderilmesine yönelik öneriler sunulması amaçlanmaktadır.

Din eğitimi ve öğretimi, bireylerin bu alandaki bilgi ihtiyacını doğru ve güvenilir kaynaklardan karşılayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Eğitim süreci, toplumsal ve kültürel değerlere uygun olarak yürütülmeli; hurafelerden arındırılmış, sahil bilgiye dayalı bir anlayış benimsenmelidir. Böylece bilinçli bireylerin yetişmesi ve sağlıklı bir toplumun inşası mümkün olabilecektir.

Bu tez çalışmasında, Kur’an kurslarında verilen yetişkin din eğitiminin bireysel ahlâk üzerindeki etkisi incelenmiş, bu eğitimin toplumsal katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, yetişkin bireylerin söz konusu eğitime dair görüş ve izlenimleri değerlendirilerek, eğitim sürecinin olumlu ve olumsuz yönleri analiz edilmiştir. Araştırmanın nihai amacı, mevcut din eğitiminin niteliğini anlamak ve gelecekte daha etkili bir eğitim

ortamı oluşturulmasına katkı sunmaktır. Ayrıca, araştırma bulguları doğrultusunda Kur'an kurslarındaki yetişkin din eğitiminin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulması hedeflenmektedir.

Bu alanda yapılan çeşitli akademik çalışmalar, yetişkin din eğitiminin değerlendirilmesine yönelik teorik ve uygulamalı yaklaşımlar sunmuştur. Kur'an kurslarında gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerine dair problemler, öğrenci ve öğretici beklentileri, öğretim materyalleri, müfredat uygulamaları, iletişim süreçleri ve benzeri konular pek çok tez çalışmasında ele alınmıştır. Bu bağlamda, sahaya dayalı çalışmalarla olası sorunların kaynağının anlaşılması ve çözüm odaklı öneriler geliştirilmesi, din eğitiminin verimliliğini artıracaktır.

Emine Kartal'ın yüksek lisans tezinde aktardığı üzere; Kur'an kurslarıyla ilgili yapılan akademik çalışmaların genellikle yaz kurslarının niteliği, hafızlık eğitimi süreçleri, öğrenci ve öğreticilerin ihtiyaçları, kadın kursiyerlerin beklentileri, dinî tutumlar, öğretici yeterlilikleri, kullanılan materyaller ve 4-6 yaş grubu kursları gibi başlıklarda yoğunlaştığı görülmektedir. Aynı şekilde, öğrencilerin kursa geliş amaçları, sosyal ilişkileri, iletişim düzeyleri ve eğitim sürecine dair algıları da birçok tez çalışmasında incelenmiştir.²¹

Bu doğrultuda, Serap Yardımcı'nın Hitit Üniversitesi'nde 2022 yılında tamamladığı *“Kadınların Dini Sosyalleşme Sürecinde Kur'an Kurslarının Rolü: Kırıkkale Örneği”*, Züleyha Akgül'ün 2019 yılında aynı üniversitede hazırladığı *“Yetişkin Din Eğitimi Açısından Dini İletişim ve Sabır Değeri”* başlıklı tezi ve Safiye Söngü'nün Marmara Üniversitesi'nde 2011 yılında sunduğu *“Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi”* başlıklı çalışması, bu alandaki literatüre önemli katkılar sunmuştur.

Kur'an'ın, ilahi bir mesaj olarak bireyin ve toplumun hayatına yön veren temel kaynaklardan biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu mesajın doğru anlaşılması ve hayata geçirilmesinin önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, Kur'an kursları yalnızca bilgi aktaran değil, aynı zamanda bireyin ahlaki ve manevi gelişimine katkı sağlayan önemli kurumlardır. Bu çalışmanın önemi de, söz konusu kurumların yetişkin bireyler üzerindeki ahlâki etkilerini bilimsel veriler ışığında ortaya koyarak, daha etkili bir din eğitiminin tasarlanmasına katkı sunmaktır.

²¹ M. Korkmaz, “Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 8, No 19, Haziran 2010, Sayfa 157-158. Aktaran: E. Kartal, “Kuran Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği” (YL-Tezi) Kastamonu Üniversitesi, Sosyal İlimler Enstitüsü, 2019, s. 2.

1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada, araştırma problemini anlamaya yönelik bir yaklaşımla ele almak ve elde edilen verileri objektif ve gerçekçi bir biçimde ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, disiplinler arası ve bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma konusunu yorumlayıcı bir yaklaşımla inceler. Bu bağlamda, araştırma sürecinde ele alınan olgu ve olaylar, kendi doğal bağlamları içinde değerlendirilmiş; bireylerin bu olgu ve olaylara yükledikleri anlamlar dikkate alınarak yorumlanmıştır.

Araştırmada genellemeye gitmekten ziyade, konuyu derinlemesine anlamak öncelikli hedef olarak benimsenmiştir. Bu tercih, nitel araştırma yönteminin esnek yapısı sayesinde araştırmacının zaman içinde odağını netleştirmesine olanak tanımaktadır.

Çalışma, 2024-2025 eğitim-öğretim yılı sürecinde, Yalova ili Çiftlikköy ilçesindeki Kur'an kurslarında eğitim gören yetişkin kadın bireylerle sınırlandırılmıştır. Araştırma evreni, sosyal bir gerçekliği temsil etme amacı gütmemekte, dolayısıyla temsil edici bir örneklem seçimi yerine, veri sağlayabilecek nitelikli katılımcılar üzerinden veri toplanmıştır.

Araştırmada, bireylere doğru ve güvenilir dini bilgi aktarımını sağlayacak öğreticilerin yeterliliği ve etkili öğretim yöntemlerinin kullanımı ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda, hem kullanılan öğretim yöntemlerinin bilinmesi hem de öğreticilerin konuya hâkimiyetleri önem arz etmektedir. Din eğitimi ve öğretiminde kullanılan yöntemlerin bir kısmı, Kur'an ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayalı olarak şekillenmiş; diğer bir kısmı ise sosyal ve kültürel değişkenlere bağlı olarak geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında bu yöntemlerin tamamından yararlanılmıştır.

Özetle, araştırmanın deseni nitel durum çalışması olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yoluyla seçilmiştir. Veri toplama sürecinde, gönüllü katılımcılarla yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler sesli olarak kaydedilmiştir. Elde edilen veriler deşifre edilerek, betimleyici analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM: BİREY, TOPLUM VE DİN

Din, insan hayatında bir olgu olarak süreklilik arz etmektedir. Her toplumun kendine göre dini inanış ve yaşam biçimi olmuştur. Bireyler içinde bulundukları toplumun dini yapısı ve ritüelleri çerçevesinde inançlarını sürdürmektedir. Bu bağlamda birey, dini inançlarını toplumla etkileşim içerisinde yaşama imkânı bulmaktadır. Tüm bunlardan dolayı bu bölümde dinin hem birey hem de toplum üzerinde nasıl bir etkisi olduğu konu edilmiştir.

2.1. Din ve Birey

İnanç, inanma, itikat ve iman gibi kavramlar, insanın doğasına ait özellikler olarak değerlendirilir. Dilbilimciler, imanı genellikle “inanmak, tasdik etmek” şeklinde tanımlar. Bu anlamda iman, herhangi bir kişiye, habere veya hükme kesin bir şekilde ve içten gelerek inanmak, onu doğrulamak ve doğru söylediğini kabul etmektir. Bu tasdik neticesinde kalp huzura, emniyete ve sükûna kavuşur; söylenen söz doğrulanır.²² Benzer şekilde, sözlüklerde “inanmak”, doğruluğuna kalben kanaat getirmek, gönülden tasdik etmek ve zihinsel olarak kesin bir hükme ulaşmak şeklinde açıklanmaktadır.²³

İslam dini bağlamında ise inançla ilgili konular genellikle dört ana başlık altında ele alınmaktadır: itikat, ibadet, ahlak ve muamelat. Bu sınıflandırma, inancın hem bireysel hem toplumsal yönlerini kapsamlı biçimde açıklamayı hedefler. Din, en genel anlamda “insanda doğuştan var olan, kutsala bağlılık duygusunun hayattaki yansımaları olarak ortaya çıkan tutum ve davranışlar”²⁴ şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda, inanmanın insanî bir duygu ve refleks olduğu ve bu nedenle inanç/din olgusunun insan için doğuştan, yani fitrî bir haslet olduğu ifade edilebilir.²⁵

Abdurrahman Azzam, insandaki fitrî inancın varlığını şu şekilde açıklar:

*İnsanlar en eski dönemlerden bu yana hayret içerisinde olmuş, içlerinde mevcut olan doğuştan gelen bir ilhamla üstün bir güce yönelmişlerdir. Bu güçten yardım ummuş, ondan hayır ve şer beklemiş, korku ve umutla ona dua etmiş, kurbanlar ve ibadetler aracılığıyla ona yönelmişlerdir. İnanılan bu güç her ne kadar farklı şekillerde tasavvur edilmiş olsa da, insanlar hayatın sıkıntılı durumları karşısında bu kudrete yönelerek teselli bulmuşlardır.*²⁶

²² A. Arslan Aydın, *İslam'da İman ve Esasları*, Hikmet-Dava-Çağ Yayınları, İstanbul: 1975, s.33.

²³ F. Karaman, İ. Karagöz, a.g.e., itikat mad., s. 304.

²⁴ S. Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, 3. Bs. Akçağ yay. Ankara: 2015, s. 22.

²⁵ *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*, Fıtrat ve fitri maddeleri, Hayat Yayınları, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul: tarih yok, s.384.

²⁶ A. Azzam, *Allah'ın Peygamberlerine Emanet Ettiği Ebedi Risalet*, Çev. H. Hüsnü Erdem, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık Neşriyatı, İstanbul: 1961, s. 59.

Ali Aslan Aydın da benzer şekilde, yaratılış hikmetini düşünen insanın dine ve akideye olan ihtiyacının yalnızca akıl yoluyla sınırlı kalmadığını; fitrat ve vicdan bakımından da bir inanç ihtiyacı içinde olduğunu belirtmektedir. Aydın'a göre insan ne ilimle ne kültürle ne de sanatla kalbî bir huzura ve vicdanî bir doyuma ulaşabilir.²⁷ Azzam da insanın doğasında bulunan bu fitrî gücün, onu ibadete sevk ettiğini vurgular. Bu bağlamda, Allah'a ulaşma konusunda Kur'an-ı Kerim'deki anlatımların en açık ve belîğ ifadeler olduğu dile getirilir.²⁸

Kur'an-ı Kerim'in En'âm Suresi'nde Hz. İbrahim'in istidlal (aklî çıkarım) yöntemiyle Allah'ı bulma süreci anlatılır. Hz. İbrahim'in yıldız, ay ve güneş gibi gökcisimlerine yönelmesi, fakat bunların batmasıyla onlardan yüz çevirmesi ve sonunda yalnızca Allah'a yönelmesi, onun tevhidî bir inanca akıl ve gözlem yoluyla ulaştığını gösterir:

"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, 'Rabbim budur' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem' dedi."²⁹ "Ay'ı doğarken görünce de, 'İşte Rabbim!' dedi. Ay da batınca, 'Andolsun ki Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum' dedi."³⁰ "Güneşi doğarken görünce de, 'İşte benim Rabbim! Bu daha büyük' dedi. O da batınca, 'Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım' dedi."³¹ "Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."³² Hz. İbrahim'in bu süreçte sergilediği yaklaşım, aklî ve fitrî bir arayışın ürünü olarak tevhid inancına ulaşmasını temsil eder.

Tarih boyunca insanlar, doğrudan ya da dolaylı olarak birçok varlığa ibadet etmişlerdir. Bu varlıklar arasında suretler, ruhlar, nesneler, hayvanlar, gökcisimleri, doğal olaylar ve semboller yer almıştır. Hatta bazı toplumlar, kendi içlerinden çıkan ve olağanüstü güçlere sahip olduğunu düşündükleri kişilere tapmış; sonradan bu beklentilerin karşılanmaması durumunda ise o kişileri yok etmişlerdir. Bu uygulamalar, insanlık tarihinin inanç açısından geçirdiği ilkel aşamaların birer göstergesidir. Günümüzde bile bazı toplumlarda çeşitli nesnelere veya hayvanlara tapınma örneklerine rastlanabilmektedir.³³

Sonuçta; verilen bu bilgiler ışığında, inancın iki temel kaynaktan beslendiği görülmektedir; beşerî kaynaklar ve ilahî kaynaklar. Beşerî inançlar/dinler, insan aklının ve tecrübesinin ürünü olarak ortaya çıkarken; ilahî inançlar/dinler, vahiy temelli olup doğrudan Allah tarafından

²⁷ A. Arslan Aydın, *a.g.e.* s. 20.

²⁸ A. Azzam, *a.g.e.* s.59, 61.

²⁹ En'âm, 6/76

³⁰ En'âm, 6/77

³¹ En'âm, 6/78

³² En'âm, 6/79

³³ A. Azzam, *a.g.e.* s.59, 61.

bildirilmiştir. Bu çerçevede, inanmanın fitrî bir olgu olmakla birlikte, insanlık tarihinin inanç açısından pek çok tecrübeye sahne olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan bu tecrübenin, birey ve toplum açısından en doğru inanca ulaşmak ve ona bağlanmak açısından yardımcı faktör olarak düşünülebilir. Bu süreçte ise akıl ve mantık ölçütlerinin rehberliği büyük önem taşımaktadır.

Burada, din ve birey ilişkisi ele alınarak işlenmektedir. “İnsanın Ahlâkî Ontolojisi ve Din Eğitiminin Temelleri” başlığı altında ahlâkın mahiyeti ve çeşitleri ile birlikte ele alınmaktadır.

Özetlenen çerçevenin yanı sıra, “Kur’an Kurslarında Din Eğitiminin İşlevi ve Önemi” ile “Yetişkin Din Eğitiminde Kur’an ve Ahlâk” başlıkları altında konunun diğer boyutları ele alınmaktadır. Ayrıca bu kısımda değinilen kavramların ele alınması, Kur’an eğitim ve öğretiminin bireysel ahlaka etki açısından kazandırdıklarının anlaşılması açısından gerekli görülmektedir.

2.2. Din ve Toplum

Toplumsal yaşam, birey için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Filozoflar bu durumu “İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır” şeklinde ifade etmektedirler. Bu, bireyin toplum içinde yaşamasının zorunlu olduğunu belirtir. Bu duruma onların terminolojisinde “medeniyet” denilmektedir. İbn Haldun’un “umran” kavramı da sosyal yaşamı ifade etmektedir.

Toplumda güçlerini birleştiren bireyler, yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Yardımlaşma sayesinde, ihtiyaç duyulan güç bireylerin tek başına ulaşabilecekleri gücün katbekat fazlasına ulaşmaktadır. Aynı şekilde, bireyler kendilerini savunabilmek için de diğer insanlarla iş birliğine ihtiyaç duyarlar.

Bir arada yaşayan bireylerin uyumunu sağlayan önemli husus, bireylerin ahlaki yapılarıdır. İslam bilgini, Ahmet Hamdi Akseki, ahlâk kavramını açıklarken, "ahlâk" kelimesinin "hulk" kelimesinin çoğulu olduğunu ifade eder. Hulk; tabiat, seciye ve karakter anlamına gelir. Bu kavramlar insanın iç dünyasına ait, yerleşik bir melekeyi ifade eder. Hulk, nefiste kökleşmiş, düşünmeye gerek kalmadan davranışların kolaylıkla ortaya çıkmasını sağlayan bir güçtür. Bu yönüyle ahlâk, yalnızca dışa yansıyan davranışlardan ibaret olmayıp insanın iç dünyasında yer edinmiş, sabit ve istikrarlı eğilimlerin bütünüdür.³⁴ Bu bütünlük, İnsanlar arasında kurulan bu toplumsal düzen, yerleşik bir yaşamın oluşmasını sağlamakta; ancak insanın doğasındaki hayvani özelliklerden kaynaklanan düşmanlık ve zulüm eğilimleri nedeniyle, bu düzeni koruyacak bir otoriteye olan ihtiyaç da kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu bağlamda Kur’an’da

³⁴ Akseki, *Ahlâk İlmi ve İslam Ahlâkı, Ahlâk Dersleri*, 3. bs., Nur Yayınları, Ankara: Ty. s. 28.

yer alan, “Rabbimiz, her şeye yaratılış özelliğini veren ve sonra bu özelliğe uygun yolu gösterendir”³⁵ ayeti, bu doğal düzenin ilahi yönünü ortaya koymaktadır.³⁶ Fıtrat ve inanç ilişkisi, bireyin din algısı üzerinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. “Fıtrat” kavramı Arapça kökenli olup, “f-t-r” kökünden türetilmiştir. Yaradılış, hilkat, tabiat, ahlâk ve karakter gibi anlamlara gelir. “Fitrî” ise, yaradılıştaki olan, doğuştan gelen anlamını taşır³⁷. Fıtrat aynı zamanda seciyye (karakter) ve tînet (mizaç) kavramlarıyla da ilişkilidir.

Toplumsal yaşamın bir sonucu olarak ortaya çıkan ortak yaşam biçimi, bireyin ve dolayısıyla toplumun sağlıklı ve huzurlu bir yapıya kavuşabilmesi için belirli değerlere sahip olmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, topluma huzur ve düzen kazandıran inanç sistemlerinin önemi dikkat çekmektedir.

Birey ve toplumun yaşam biçimleri, inanç sistemleri ve dini yapıları üzerine yapılan araştırmalar, bu alanlara dair kapsamlı ve derinlikli bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda önemli çalışmalara imza atan eğitimci Cemal Tosun, din ve inanma duygusu üzerine yaptığı açıklamalarda, psikoloji ve özellikle din psikolojisi araştırmalarının, inanma ve din duygusunun her insanda doğuştan var olduğunu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Ona göre, din duygusu insanın doğasında bulunan ve yaşam süreci boyunca gelişen bir yetenek ve ihtiyaçtır. Bu duygu bir "yetenek"tir çünkü insan, doğuştan aşkın bir varlığa inanma ve bağlanma kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda bir "ihtiyaç"tır; çünkü birey, bu doğuştan gelen yeteneğini kullanarak inançla ilgili duygularını doyurma yolları arar.

Bu bağlamda, din ve inanç, insanın varoluşsal özelliklerinden biri olup, insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Din duygusu hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmaz; ancak eksik ya da yanlış şekillerde tatmin edilebilir. Eğitimin temel amacı da bu eksik veya hatalı tatmin biçimlerinin önüne geçmek ve bireyin bedensel ve ruhsal tüm ihtiyaçlarını uyumlu bir şekilde geliştirmektir. Bu nedenle, inanma gibi temel bir duygu ve ihtiyacın, diğer duyguların gerisine atılması veya yok sayılması doğru değildir. Din eğitiminin amacı, bireyin inanç ihtiyacını doğru bilgi, duygu ve becerilerle tatmin etmesine yardımcı olmaktır. Tosun, bu görüşlerini desteklemek amacıyla İslam düşüncesindeki "fitrat" kavramına da atıfta bulunur.³⁸

Birey, toplum içinde ilişkilerle anlam kazansa da, özünde bağımsız bir kimlik ve varlık taşır. Kendine özgü görüş, düşünce, bakış açısı ve inanç yapısına sahiptir. Din ve sosyal bilimci Ali

³⁵ Tâhâ: 20 /5

³⁶ İbn Haldun'un, *Mukaddime*, c. 1, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür armağanı, Ankara: 2004, s.79-81.

³⁷ F. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 3. bs., fıtrat ve seciyye mad. Doğuş Mat. Ankara: 1978.

³⁸ C. Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s.94,95.

Akdoğan da bu düşünceyi destekler nitelikte, dinin bireyin hayatıyla yakından ilişkili olduğunu, bu nedenle din-toplum ilişkilerinin daima canlı ve dinamik bir yapı arz ettiğini ifade etmektedir.³⁹

Batılı araştırmacılar da benzer görüşler ortaya koymuştur. Alman filozof ve din tarihi araştırmacısı Max Müller, insanlığın hiçbir döneminde dinsiz yaşamadığını belirtmiştir. Eski Yunan ahlâkçısı Plutarque, "Dünyayı dolaşınız; duvarsız, edebiyatsız, kanunsuz, servetsiz, şehirler bulacaksınız. Fakat mabetsiz ve mabutsuz bir şehir bulamayacaksınız" sözleriyle bu görüşü destekler. Yine Herbert Spencer da ilmin ilerlemesiyle din ihtiyacının daha iyi anlaşılacağını savunur.⁴⁰

Bu yaklaşımlar, inancın şekli değişse bile tamamen inançsız bir birey ya da toplumu tasavvur etmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Hatta inkârın bile bir anlamda inanç biçimi olduğu ileri sürülebilir. Ahmet Kahraman'ın *Dinler Tarihi* adlı eserinde belirttiği üzere, din kelimesi lügatte; âdet, yol, itaat, inkıyat (bağlılık), alamet ve ceza gibi anlamlara gelir. Batı dillerindeki karşılığı "La Religion" olan din, Latince "religio" kökünden türetilmiştir ve bu kök, "bağlanmak" anlamındaki "religare" veya "relegere" fiillerine dayanır. Bu da dinin, ibadetlere ve kutsal değerlere sıkı sıkıya bağlanma anlamına geldiğini göstermektedir.

İslam düşüncesine göre din, "akıllı insanları kendi istekleriyle doğru yola götüren ve peygamberlerin vahiy ve ilhamına dayanan ilahi bir kanun" olarak tanımlanır. Bu tanım çerçevesinde dinin değişmez temel ilkeleri şunlardır:

- İlahi bir kanun olması,
- Ebedi saadeti hedeflemesi,
- Vahye dayanması,
- Akla hitap etmesi,
- Din hürriyetini tanınması.⁴¹

Gerek Batı'da gerekse İslam dünyasında dine ilişkin yapılan tanımlar, dinin toplumlara birlik, dirlik ve huzur kazandırma işlevine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda bireyin eğitimine yönelik yaklaşımlar da önem kazanmaktadır. Eğitim, zamanın ve toplumun ihtiyaçlarına göre sürekli olarak güncellenmektedir.

³⁹ A. Akdoğan, *Din Sosyolojisi*, Ensar, Neşriyat, İstanbul: 2019, s. 13.

⁴⁰ A. Kahraman, *Dinler Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul: 1975, s. 19- 22.

⁴¹ A. Kahraman, *a.g.e.* s. 27, 29.

İnsan, sosyal bir varlık olarak hayatını huzur içinde sürdürme arzusu taşır. Bu huzurun sağlanabilmesi için toplumsal yaşama katılma gereği hisseder. Marjinal durumlar hariç tutulduğunda, insanın toplumdan kopuk bir şekilde yalnız yaşaması, doğasına aykırı bir durum arz eder. Bir arada yaşama imkânı, insanı sosyal hayatla buluşturur. Toplumun bir parçası olan birey, o toplumun değerleriyle şekillenir. Özellikle dini değerler, bireyler arası ilişkilerin yönünü ve niteliğini belirlemede önemli bir rol oynar. Her insanın kendine özgü bir değerler dünyası vardır ve günlük hayatını bu değerler doğrultusunda sürdürmeye çalışır.⁴²

Kısacası birey ve toplum açısından sağlıklı bir yaşamın sürdürülebilmesi için hem maddi hem de manevi unsurların ihmal edilmemesi gerekir. Maddi gelişim, doğayla yani dış dünyayla ilgili olup; yol, bina, çevre düzenlemesi gibi teknik konulara işaret eder. Bu gelişmeler, yaşamı kolaylaştırmak açısından elzemdir. Ancak en az bunun kadar, hatta daha da önemli olan unsur ise sosyal, kültürel, dini ve ahlaki gelişimi sağlayacak olan manevi değerlerdir. Bu değerler, bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi açısından vazgeçilmezdir. Hayat sadece maddi unsurlardan ibaret değildir; manevi unsurlar da hayatın ayrılmaz bir parçasıdır ve bunların ihmal edilmemesi gerektiği unutulmamalıdır.⁴³

2.3. İnsanın Ahlâkî Ontolojisi ve Din Eğitiminin Temelleri

İnsan, yaratılışı itibariyle eğitime, yönlendirmeye, irşada ve rehberliğe ihtiyaç duyan bir varlıktır. Kur'an-ı Kerim'de "İnsan zayıf yaratılmıştır"⁴⁴ ayeti, insanın iradesini etkili bir biçimde kullanabilmesi için azim, ceht ve gayret ile desteklenmesi gerektiğini ifade eder. Diğer yandan, "Biz insanı en güzel biçimde yarattık"⁴⁵ ayeti, insanın güzelliğe ve kemale yönelme potansiyeline sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin gelişmesi için bir terbiyeye ihtiyaç duyduğunu ortaya koyar. Yaratıcı, insanı yarattıktan sonra onu, ne yapacağını bilmez, çaresiz, rehbersiz şaşkın bir halde bırakmayacağını belirtmektedir: "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?"⁴⁶ Bu ifadeden anlaşılan, Allah, insanın istikametten ayrılmaması ve kemalle yaşamını sürdürmesi için kendisine akıl, irade gibi bir takım özellikler vermiştir ve ona yol yordam gösterecek rehberler göndermiştir. Bütün bunlara rağmen insan, varlık olarak çeşitli zaafı sebebiyle aklını ve iradesini kullanma konusunda isabetli davranışlar içinde olmadığı görülür. Esasen bu sürecin bir imtihan süreci olduğunu da

⁴² Akdoğan, *Kur'an ve Sünnet'ten Örneklerle Sosyal Ahlâk, Sosyal İlişkiler ve Ahlâki Değerler*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2011, s. 40-52.

⁴³ Akdoğan, *Din Sosyolojisi*, Ensar, Neşriyat, İstanbul: 2019, s. 13.

⁴⁴ Nisâ, 4/28).

⁴⁵ Tîn, 95/4).

⁴⁶ Kıyame, /36.

belirtmiştir: “O hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı.”⁴⁷

Sözünü ettiğimiz, insanın bir takım zaafı nereden dolayı bu imtihan sürecinde yanılgılara ve tökezlemelere duçar olabilir. Bu zaafı nereden dolayı kısaca şu şekilde ifade edilebilir:

Unutkanlık: "Andolsun, biz daha önce Âdem'den söz almıştık ama o unuttu"⁴⁸ Hırs ve cimrilik: "Âdemoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. Onun karnını ancak toprak doldurur."⁴⁹

- Mal sevgisi: "Malı mülkü de sınırsız bir sevgiyle seviyorsunuz"⁵⁰
- Sabırsızlık ve acelecilik: "İnsanoğlu kötülüğü istercesine hayır ister. Çünkü insan pek acelecidir."⁵¹

Bu ve benzeri insani zaafı nereden dolayı bireyin fıtrî yani yaratılışsal özüne dönüşü için ciddi bir ahlaki eğitim ve terbiyeye tabi tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, daha önce değindiğimiz nefis, ahlak ve karakter kavramlarının doğru anlaşılması, sağlıklı bir din eğitiminin temelini oluşturduğunu ifade etmemiz gerekmektedir.

Arapça kökenli olup lügatte; ruh, can, hayat, şahsiyet ve öz anlamlarına gelen⁵² nefis, dinî literatürde ise, hem insanın maddi yönünü hem de iyi ve kötüye meyleden manevi yönünü ifade etmektedir.⁵³ Kur'ân'da çeşitli nefis türlerine yer verilmektedir:

- Nefsi Emmâre: Kötülüğü emreden nefis,⁵⁴
- Nefsi Levvâme: Kendini kınayan nefis,⁵⁵
- Nefsi Mutmainne: Huzura ermiş nefis.⁵⁶

Tasavvufî literatürde ise nefis, ilahi özden insana üflenen ve çeşitli mertebelerden geçerek olgunlaşan bir cevher olarak değerlendirilir. Nefsin terbiyesi, insanın manevi tekâmül sürecinin temel aşamasıdır. Aclûnî'nin aktardığına göre, "İnsanın en büyük düşmanı, nefsidir."⁵⁷

⁴⁷ Mülk, 67/2.

⁴⁸ Tâhâ, 20/115.

⁴⁹ Buhârî, Rikâk, 10.

⁵⁰ Fecr, 89/20.

⁵¹ İsrâ, 17/11.

⁵² Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 979.

⁵³ Karaman, Karagöz vd. *a.g.e.*, s. 457,458.

⁵⁴ Yûsuf, 12/53.

⁵⁵ Kıyâme, 75/2.

⁵⁶ Fecr, 89/29.

⁵⁷ El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I, 160.

Nefsin çeşitli güçleri bulunmaktadır. İslam filozoflarından İbn Miskeveyh, nefsi üç temel güce ayırır:

1. Düşünce Gücü (Aklî güç): Olayları değerlendirme ve doğruyu yanlıştan ayırt etme kabiliyetidir. Bedendeki aracı beyindir.
2. Öfke Gücü (Sebûî güç): Cesaret, atılganlık ve şeref duygusudur. Bedendeki aracı kalptir.
3. Arzu Gücü (Behîmî güç): Yeme, içme ve cinsel arzular gibi temel dürtülerdir. Bedendeki aracı karaciğerdir.

Bu üç gücün dengeli biçimde yönetilmesi ahlaki faziletlerin gelişmesini sağlar. Faziletler dört ana başlık altında toplanır: Hikmet (bilgelik), Şecaat (cesaret), İffet (ölçülülük) ve Adalet. Bu erdemlerin karşıtları ise cehalet, korkaklık, açgözlülük ve haksızlıktır. Bunlar, nefsin hastalıkları olarak değerlendirilir ve kötü ahlaki eğilimlerin kaynağını oluşturur.

Nefsin “radiyeten mardiyye” (Allah’tan razı olan ve Allah’ın da razı olduğu) bir hâle ulaşması, ancak sistemli ve sürekli bir ahlaki terbiyeyle mümkündür.⁵⁸ Bu noktada din eğitimi, yalnızca bilgi aktarma değil, bireyin içsel dönüşümünü amaçlayan bir süreçtir.

Karakter Kavramına gelince; bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında süreklilik arz eden, doğuştan gelen ve çevresel etkilerle şekillenen kişilik özelliklerini ifade eder. Etimolojik olarak Yunanca “karassein” kökünden gelen karakter, bireyi diğerlerinden ayıran temel yapı taşlarını içerir. Seciye, huy, tabiat, mizaç gibi kavramlarla ilişkilidir.⁵⁹

Karakterin sabit olduğu düşünülse de, birey yeterli irade ve çevresel destekle karakterinde değişiklik yapabilir. Psikolojik gelişim süreci içerisinde çevre, aile, eğitim, sosyal statü ve roller karakterin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır.⁶⁰ Kişinin yaradılışından gelen, ancak bunula beraber çevrenin her türlü koşullarından etkilenecek biçimlenen, davranış ve düşünce tarzını etkileyen bireysel özelliklerin, alışkanlık haline gelerek huya dönüşmesinin⁶¹ karakteri şekillendirdiği unutulmamalıdır.

Bu bağlamda karakter, ahlaki eğitimin hem konusu hem de sonucudur. İnsanın kişilik gelişimiyle doğrudan bağlantılı olan karakter, ahlaki ilkelerin bireyde somut karşılığını bulduğu alandır.

⁵⁸ İbn-i Miskeveyh, *Ahlâk Eğitimi, Tezhibu’l-Ahlâk*, 5. bs., çevirenler: Abdülkadir Şener- İ. Kayaoğlu- C. Tunç, Büyüyenay Yayınları, İstanbul: 2022, s. 32-35.

⁵⁹ *Türk Dil Kurumu, resimli Türkçe sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 1977, s. 310.

⁶⁰ M. Kazım Gülçür, *Kuran’da Karakter Eğitimi*, Işık Yayınları, İzmir: 1994, s.3-10.

⁶¹ *Türk Dil Kurumu, resimli Türkçe sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 1977, s. 310.

Sonuç: Kur'an'ın ahlaki öğretileri, insanın fitratına uygun bir biçimde şekillenmiş ve bireyin zaaflarını göz önünde bulundurarak terbiye ve tekâmül yollarını göstermiştir. Nefs ve karakter gibi temel ontolojik kavramlar, ahlaki eğitim sürecinin merkezinde yer almaktadır. Kur'an merkezli bir din eğitimi, bireyin sadece bilgi düzeyinde değil, aynı zamanda ahlaki, psikolojik ve ruhsal boyutta da dönüşümünü hedeflemelidir. Bu sayede bireyin iç huzuru sağlanacak, toplumsal ahlakın temelleri güçlenecektir.

2.3.1. Ahlâkın mahiyeti

Bireylerin neden güzel bir ahlâkî donanıma sahip olmaları gerekmektedir? Öncelikle bu hususu anlamak icap eder. Her şeyden önce İslam dininin tebliğcisi Hz. Peygamber, bunun ne kadar önemli olduğunu kutlu sözleriyle ifade etmiştir:

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre, şöyle buyurmuştur: “Ben, (başka değil, sadece) (iyi), güzel ahlâkî tamamlamak (uygulamak) için gönderildim.”⁶²

Yine Ebû Hüreyre'den rivayet edilen hadise göre, “Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır” diye buyurmuştur.⁶³

Ebû Zerr'in rivayet ettiğine göre, “Nerede olursan ol, Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Kötülüğün peşinden iyi bir şey yap ki onu yok etsin. İnsanlara da güzel ahlâka uygun biçimde davran!”⁶⁴ diye buyurmuştur.

Eyyûb b. Musa'nın, babası aracılığıyla dedesinden naklettiği hadise; “Hiçbir baba, evlâdına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir”⁶⁵ diye buyurmuştur.

Bunları sahabeye (tüm müminle) söyleyen Hz. Peygamber kendini de bunun dışında tutmayarak; Ali b. Ebû Tâlib'den rivayetle, namaza kalktığında şöyle dua ettiğini ifade etmektedir: “...(Allah'ım!) Beni güzel ahlâka eriştir. Senden başka güzel ahlâka eriştirecek yoktur. Kötü ahlâkî benden uzaklaştır. Senden başka kötü ahlâkî benden uzaklaştıracak yoktur!...”⁶⁶

Bireylerin huzur ve mutluluğu için ahlâklı olmaları gerekmektedir. Ancak bu noktada akla gelen bir soru vardır: Nasıl bir ahlâka sahip olunması gerekir? Ahlakın iyi olanı olduğu gibi kötü olanı da vardır. Yukarıdaki hadislere bakıldığında ahlakın güzel olanına işaret edildiği

⁶² İbn Hanbel, II, 381.

⁶³ Ebû Dâvûd, Sünnet, 15.

⁶⁴ Tirmizî, Birr, 55.

⁶⁵ Tirmizî, Birr, 33.

⁶⁶ Müslim, Müsâfirîn, 201.

görlür. Yine özellikle Hz. Peygamberin: “Ahlâkınızı güzelleştirin”⁶⁷ diye buyurmasındaki maksat, bunu anlatmaktadır.

Toplumda bireylerin güven içerisinde ve huzurla yaşayabilmeleri için iyi bir ahlakın hâkim olmasını gerekli kılar. Çünkü kötülükler iyi bir ahlak sahibi bireyden neşet etmez. Toplumda cereyan eden kötü hadiseler ve kötülükler, hep kötü ahlaklılardan kaynaklandığını görmek mümkündür. Güzel ahlaka sahip olan birey güvenilir kimsedir. Yalan söylemez, aldatmaz, merhametli ve iyilikseverdir; muhtaçların ve acizlerin yardımına koşan insandır. Peygamber de bir hadisinde “Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların emin olduğu kişidir...”⁶⁸ diye buyurmaktadır.

Bu güzel hususiyetler insanı yücelterek onu toplumda makbul hale getirir. Bu ahlakla yaşayan bireyin dünya ahiret hayatı mamur olur. Bu bakımdan güzel ahlaklı insanlar güzel ahlaklı insanlarla beraber olmayı tercih eder. bu da onların yaşam huzuru için önem arz etmektedir. Hz. Peygamber bu hususta “Kişi sevdiğiyle beraberdir” (Buhârî, Edeb, 96; Müslîm, Birr, 165) diye buyurmaktadır.

Neticede şunu söylemek mümkündür: Bireyin ahlâkî davranış geliştirmesi, nefis terbiyesi ile mümkündür. Toplumla uyum içinde yaşamak isteyen bir bireyin, ancak olgunlaşmış bir karakter ve güzelleştirilmiş bir ahlâkla topluma katkı sunabileceği açıktır. Terbiye edilmemiş bir ahlâk ve eğitilmemiş bir nefis, bireye ve çevresine fayda sağlamaz.

Bu nedenle, Kur’ân eğitimi ve öğretimine geçmeden önce ahlâk kavramının mahiyetinin anlaşılması gereklidir. Ahlâk ilmi tarih boyunca çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Hiçbir toplum ahlâkla ilgilenmeksizin varlık sürdürememiştir. Osmanlı bilginleri ahlâkı genellikle iki başlık altında ele almışlardır:

2.3.2. Kavram olarak ahlâk

Osmanlı ahlâkçılarından Ebu’l-Muammer Fuat, ahlâkın tarifine insandan başlamaktadır. İlk önce insanın maddi (beden) ve manevi (nefs) olmak üzere iki unsurdan meydana geldiğini, nefis ve beden de bir heyet ve sureti olduğunu ifade eder. Nefsin heyet ve suretine "hulk" yani huy dendiğini, ahlâkın ‘hulk’un çoğulu, ‘hulk’un ise bir meleke olduğunu ve nefisten fiillerin bu sebeple kolaylıkla ortaya çıktığını belirtir.⁶⁹

⁶⁷ Ebu Bekir b. Lâl Muaz’dan munkatî olarak rivayet etmiştir. (Ravileri sikadandır); <https://uckelime.blogspot.com/2012/04/ahlaknz-guzellestiriniz.html> (erişim: 27.05.2025).

⁶⁸ Buhârî, İman 4, 5, Rikak 26; Müslim, İman, 64-65.

⁶⁹ Ebû'l- Muhammed Fuat, *Vazâif-i Aile, Derseadet*, 1328, s. 22. Aktaran: Umut Kaya, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlâk Eğitimi*, Dem Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul: 2013, s. 65.

2.3.3. İlim olarak ahlâk

Ahlâk ilmi; güzel ve kötü huyları tanımayı, insanın yaratıcısına, kendisine ve topluma karşı görevlerini bilmeyi, fazilet ve reziletleri ayırt etmeyi, nefsi ıslah ederek saadet ve kemale ulaşmayı ve ruh sağlığını korumayı hedefler.⁷⁰

Bu konuda yapılan Tanımlardan biri de; “Ahlâk ilmi; insanı kemal cihetine sevk eden ilkeler ve esaslardan bahseden bir ilimdir”⁷¹ şeklindedir. Ahlâk ilminin tanımı bize, ahlâk ilminin konusunu da ifade etmiş olmaktadır. Buna göre, ahlâk ilminin konusu, "Fertlerin adet ve muamelelerinin; hak ve vazife, iyilik ve kötülük, fazilet ve rezilet fikirleri ile münasebetlerini incelemek"tir. gayesi ise, "İnsanların saadetini sağlamaktır." Neticede ahlâk ilmi, teorik/nazarî ve pratik/amelî ahlâk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Nazari ahlâk, ahlâkî temel ilkeleri, irade fiillerimizin ve ruhî temayüllerimizin kaynak menşelerini tayin eder. Amelî ahlâk ise; fiillerimizle Ruhi temayüllerimizin sahih ve fasit olanlarını bildirir. İnsanî vazifemizi tayin ve tespit eder.⁷²

2.3.4. İnsan sorumluluğunda din ve ahlâkın rolü/etkisi

Sorumluluk, bir görevin icrası ve sonucunun üstlenilmesi anlamına gelir. Sorumluluk yüklenmeyen bir bireyden, davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi beklenemez. Bu durum ahlâkî davranışlar için de geçerlidir.

Ahlâk kuralları, toplum içinde bireylerin ilişkilerini düzenler. Kötü davranışlar zarar verirken, iyi davranışlar, toplumsal huzuru sağlar. Bu bağlamda ahlâkî kurallara uyanların ödüllendirilmesi, uymayanların cezalandırılması adaletin gereğidir.

Toplum içinde yaşayan bir varlık olan insanın ehliyet durumu varsa mutlaka ahlâkî bir disiplin içerisinde toplumuna karşı yapması veya yapmaması gereken ödevler ve bu ödevlerin yüklediği sorumlulukları vardır. İlkesiz, disiplinsiz bir yaşayış bütün toplumlar tarafından kabul görmemiştir. Bütün dinler, bunların içerisinde İslam Dini de başta olmak üzere hepsi ahlâkî sorumluluğu, toplumun huzur ve mutluluğu için ön görmüşler, peygamberler de bu disiplin içerisinde toplumlarına örnek olmuşlardır. Nitekim Peygamberimiz (AS) “Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.”⁷³ diye buyurması, bunun bir ifadesi olarak anlaşılabılır.

Esasen bu dünyada insanoğlunun ontolojik olarak başıboş olamayacağı aklen ve mantiken bellidir. Kur'ân-ı Kerim'de de bu husus şöyle ifade edilir: “Sizi boşuna yarattığımızı ve

⁷⁰ U. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi*, s. 70.

⁷¹ Akseki, *a.g.e.*, s. 33.

⁷² Akseki, *a.g.e.*, s. 35-37.

⁷³ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, c.1, s. 211.

huzurumuza döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”⁷⁴ “İnsanlar, imtihana çekilmeden iman ettik, demekle bırakılacaklarını mı sandılar?”⁷⁵

Haddi zatında, sorumluluk akıl ve irade sahibi varlıklar içindir. Bu bakımdan sorumluluk yetisine sahip tek varlık olarak insan olduğu için de bu duygu, bu görev ona verilmiştir. Başboş bırakılmayan insana, çıkar yol gösterilmiş ki, sorumluluk kavramı adalet kavramının içerisindeki yerini bulsun. Böyle olduğu şu ayetle açıklanmıştır: “İşte bu, benim doğru yolumdur; ona uyun, (başka) yollara uymayın. Zira o yol sizi Allah'ın yolundan ayırır, işte, kötülükten sakınmanız için Allah size bunları emretti.”⁷⁶

Akıl, şuur ve irade yönüyle hayvanlardan temayüz etmiş insan, bir disiplin içerisinde huyunu, benliğini ve karakterini geliştirerek ahlâkî umdelere uyduğu oranda kabul gören bir yaşayışla ahsen-i takvim olan yaradılış hikmetini anlamlandırır ve mükerrem varlık derecesini kazanır.

2.3.5. Kur'an eğitim ve öğretiminde ahlâkın yeri

İnsan, sosyal bir varlıktır. Yalnız başına yaşaması hayli zordur. Toplumsal yaşam bir zarurettir. Toplumun birey üzerindeki etkisi ve bireyin de topluma olan katkısı, bir değerler bütününe bağlıdır. Müslüman toplumlarda bu değerlerin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an, bireylerin hem bireysel hem toplumsal düzeyde iyi huylar geliştirmesini teşvik eder.

Sosyal bir varlık olarak insanın, hayatını toplumdan ayrı bir şekilde yaşamasını gerektirecek maddi-manevî sebep ve gerekçelerin dışında, normal şartlarda toplum içinde hayatını devam ettirmesi, fitrî yani yaradılışına uygun bir durumdur. Doğal hayatın akışı, bize birey ve toplumun, iç içe yaşadıklarını göstermektedir. Birtakım sebeplerle toplumun içinde yerini almadığı takdirde o insan, yalnızlaşarak hayatı kendine zorlaştırmaktadır. Toplumun içinde olan insan da o toplumun değerleriyle hayat bulur. İster şahsıyla ilgili olsun ister toplumla ilgili olsun her insanın sahip olduğu bir değerler dünyası vardır ve günlük hayatını da bu değerlere göre yaşamaya çalışır.⁷⁷ İncelendiğinde, insanın tarihi ile yaşıt olan ahlak ve değerlerin, her dönem inceleme konusu olduğu görülebilir. Esasta bütün dinlerin temel ve ortak hedefi, ahlaken olgunlaşmış insanın vasıflarını ortaya koyarak evrensel değerlere dayalı bireysel ve toplumsal hayatı yaşanır hale getirmektir.⁷⁸

⁷⁴ Mü'minun, 23/115.

⁷⁵ Ankebut, 29/ 2.

⁷⁶ En'âm, 21/151,152.

⁷⁷ Akdoğan, *Kur'an ve Sünnet'ten Örneklerle Sosyal Ahlâk, Sosyal İlişkiler ve Ahlâki Değerler*, Pınar Yayınları, İstanbul: 2011, s. 43, 51, 52.

⁷⁸ Hakan Özkan, O Kamil Çorbacı, Sevim Ünal, “Kur'an Kursu Öğrencilerinde Evrensel Ahlakî Değerler Üzerine Bir İnceleme: Kadıköy ve Maltepe Örneği”, (ed.) Hamit Er, *Din Eğitiminde Birey ve Ahlak*, Kriter

Bu açıklamalar bize Müslüman toplum içinde yaşayan Müslüman bireylerin o toplum içinde nasıl ve neye göre yaşayacaklarını belirleyen ilke ve kuralları gerektirdiğini ifade etmektedir. Bu da onların kabul edip inandıkları değerlere göre belirlenmektedir. Müslümanların hayat kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, yer yer bu değerleri değinmektedir. Hz. Peygamber, bireyleri eğitime konusundaki söz ve davranışları bunu göstermektedir. Onlara zikrettiğimiz hadisi şeriflerde görüldüğü gibi uyumlu güzel huylar edinmenin yollarını göstermiştir. Mesela; “Ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın.”⁷⁹ Diye buyurması bu öğretiyeye ve eğitime bir örnektir. Böylelikle bireyler, ulaşacakları ahlâkî terbiyeye hep iyiye, doğruya ve güzele doğru adım atacaktırlar.

Kur'an'da, Müslümanların dikkatini çeken ayetlerden şu örnekler bize, ahlâklı bir toplumda bulunan özellikleri ve yansımalarını belirtir:

“Ey iman edenler, İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.”⁸⁰

“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”⁸¹

“Muhakkak ki mü'minler (dinde) kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”⁸²

“Siz gerçek müminler iseniz Allah'a karşı saygısızlıktan sakının, aranızı düzeltin, Allah ve resulüne itaat edin.”⁸³

Kur'an-ı Kerim, İslam'ın elçisi ve tebliğcisi Hz. Peygambere itaat etmeyi ve ona uymayı inancın gereği saymıştır:

“Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik.”⁸⁴

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ulü'l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a

Yayınevi, İstanbul: 2023, s. 65.

⁷⁹ Buhârî, Ezân, 18.

⁸⁰ Maide:5/2.

⁸¹ Âl-i İmrân: 3/104.

⁸² Hucurat:49/10.

⁸³ Enfâl: 8/1.

⁸⁴ Nisâ: 92/80.

ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.”⁸⁵

“Kim de Allah’a ve Peygamberi’ne isyân eder ve O’nun sınırlarını aşarsa Allah onu, içinde devamlı kalacağı bir ateşe sokar. Onun için zelil ve perişan eden bir azap vardır.”⁸⁶

“Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse, işte onlar Allah’ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, siddîklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!”⁸⁷

“Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin ve onlara itaatsizlikten sakının. Eğer itaatten yüz çevirirseniz, bilin ki, elçimize düşen açıkça tebliğ etmekten ibarettir.”⁸⁸

“Ey iman edenler! Allah ve Rasûlü sizi, size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman onlara uyun. Şunu bilin ki Allah kişiyle kalbinin arasına girer. Sonra hiç şüphesiz, hepiniz O’nun huzurunda toplanacaksınız.”⁸⁹

“Kim Allah’a ve Rasûlü’ne itaat eder, Allah’tan korkar ve O’na karşı gelmekten sakınırsa, işte onlar ebedî başarı ve mutluluğa erenlerin tâ kendileridir.”⁹⁰

“Allah ve Rasûlü bir meselede kesin ve bağlayıcı bir hüküm verdiği zaman, mü’min erkek veya mü’min kadının, kendileriyle alakalı o meselede başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasûlü’ne karşı gelirse, açık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁹¹

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve her zaman doğru ve yerinde söz söyleyin.”⁹²

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin de sakın amellerinizi boşa çıkarmayın!”⁹³

Bu ayetlerin hepsi bize huzurlu bir toplumun inşası için sağlam bir rehber ihtiyacı olduğunu formülünü göstermektedir. Kim huzuru tercih ederse bu dinin öğretilerine bağlanır, kim de bundan ayrılırsa huzursuzluk onun için kaçınılmaz olur. Allah (CC) öyle buyuruyor: “Dinde

⁸⁵ Nisâ: 92/59.

⁸⁶ Nisâ: 92/ 14.

⁸⁷ Nisâ: 92/69.

⁸⁸ Mâide: 5/92.

⁸⁹ Enfâl: 8/24.

⁹⁰ Nûr: 24/52.

⁹¹ Ahzâb: 33/36.

⁹² Ahzâb: 33/70.

⁹³ Muhammed: 47/33.

zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah'a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi ıstır ve bilir.”⁹⁴

Neticede, hayatta edinilen tecrübeler, hayatı yaşanabilir hale getiren ilke ve kuralların sağlam değerlerle ikame edildikleri ortamlarda ancak, asude bir hayatın mümkün olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Müslüman birey ve toplum için Kur'an'ı anlamaktan onu en iyi anlatanın yolundan gitmekten ve Kur'an ahlâkıyla ahlâklanmaktan başka çarenin olmadığı da anlaşılmaktadır. Çünkü o elçi Kur'an ahlâkından başka bir yere davet etmemektedir ve onun ahlâkı Kur'an'ın umdeleriyle paralellik arz etmektedir. Öyle ki, Kur'an'a baktığımızda da, Hz. Peygamberin, kendisine vahyolunan Kur'an'a tâbi olduğunu ve onun hükümlerini pratize ettiğini görürüz. Nitekim Hz. Aişe Validemizden, Hz. Peygamber'i anlatmasını talep edenlere **“Siz hiç Kur'an okumuyor musunuz? O'nun ahlâkı Kur'an'dı”**⁹⁵ şeklinde cevap vermesi de bize bu durumu açıklamaktadır. Peygamber olarak gelişini de; “Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim”⁹⁶ derken de ahlâkın Kur'an eğitim ve öğretiminde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.3.6. Kur'an ahlâkının bireye kazandırdıkları

Kur'an öncesi toplumların durumu, bireylerin ahlâkî çöküşünü açıkça ortaya koyar. Cahiliye dönemi, zulüm, adaletsizlik ve ahlâksızlığın egemen olduğu bir dönemdir. Kız çocuklarının diri diri gömüldüğü, kan davalarının sürdüğü, faizle sömürü düzeninin kurulduğu bu toplum yapısı, ahlâkî erozyonun göstergesidir.

Kur'an'ın inşa ettiği toplum ise, adaletin, merhametin, hak ve hukukun esas alındığı bir toplumdur. Bu dönüşümün temelinde, Kur'an'ın evrensel ahlâk ilkeleri yer alır. Yalan söylememek, çalmamak, aldatmamak gibi evrensel ahlâk değerleri, tüm insanlık için ortak payda teşkil eder.

“Cahiliye” dönemi adı verin zamanın egemen olan düşünce, sistem ve uygulamalarının unutulmaması gerekir. Çünkü o toplumun bireylerine hâkim olan anlayış ve o anlayışın oluşturduğu ahlaki yapı, hayatı yaşanmaz kılmıştır. Yaşam hakkının güçlülerin elinde olduğu bir dünyada mazlumların, hamisizlerin yaşam hakları kısıtlanıp ellerinden alınmıştır. Haksız kazancın zorbalığa dönüştüğü, emeğin, sömürücü aracı olan faizle sömürüldüğü, ırkçılıkla, kabilecilikle, aşiretle ve sayıların çokluğuyla övünüldüğü⁹⁷, kız çocukların hiçbir değerinin

⁹⁴ Bakara: 2/256.

⁹⁵ Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 139.

⁹⁶ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Husnül Halk, 8; Müsned, 2/381.

⁹⁷ Tekasür: 102.

olmadığı ve hatta diri diri toprağa gömüldüğü zamanlar yaşandı. Bu dönem kültürünün hâkim olduğu ahlâkın tefessüh ettiğini söylemeyi gerektirmeyecek kadar açıktır.

Bu hâl, sadece bir zamana ve bir bölgeye, daha doğrusu sadece bir bölgedeki bireylere inhisar etmediği söylenebilir. Dünyanın dört bucağında beşeri zulmün envaı çeşidi hüküm sürmektedir. Hemen ifade edelim ki, Tevhit inancının dışında kalan sözde uygar olan bütün toplumların kültür yansımalarında, büyük bir çoğunluğunun uydurmalar, söylenceler üzerinde birleştiklerini ve bu konuda hep etkileşim içinde oldukları görmek mümkündür. Hepsinin temel özelliği çok tanrıcılık (polytheisme)tır.

Yunan Medeniyetinde sosyal yapıda egemen olan ahlâksızlığa aydınlar tepkisi büyük olmuştur. Önemli bir tepkiyi Sokrat göstermiştir. Ancak bunu canıyla ödemiştir. Sonunda onu öldürdüler. Sokrates’in Karısı: “Ah! Bu insafsız yargıçlar! Seni haksız yere öldürüyorlar” diye feryat ederken, Sokrates: “Ya haklı olarak öldürseler daha mı iyi olurdu?!” demiştir.⁹⁸

Hayatın temel değerlerinden olan din ve onun yansıması, tezahürü olan ahlâk, tamamıyla inanç yapısıyla alakalı bir konudur. Tarih boyunca insanın, hiçbir zaman inançsız olmadığı bilinir. Yaşananlar olmadığını da göstermektedir.

Ahlâkın insan hayatındaki yeri ve önemi tartışmalara mahal bırakmayacak kadar açık olduğu görülmektedir. Burada asıl mesele, insan için hangi ahlâkın tercih edileceği ve bu ahlâkın evrensel özelliklerinin olup olmadığıdır. Yaratılanın her türlü ihtiyacını, özelliklerini ve karakterini bilen bir yaratıcıya göre her bakımdan kendisi aciz bir varlık olan bir beşerin, ahlâkî bir değer koyucu olması ve bunun üzerine birey ve toplumu eğitmesinin ne faydası olabilir? O hâlde her türlü noksanlıktan münezzeh, her şeyi ezel-ebet ilmiyle bilen bir Varlığın koyduğu değişmez ve evrensel değerler örgüsüne sarılmanın ve ittiba etmenin, akıllı bireylerin yararına olacağını tarihi yaşantı ve tecrübeler göstermiştir.

Bu çerçeveden hareketle “söylenen bir sözün, yapılan bir davranışın ahlâkî açıdan ne anlam ifade ettiği, bireylerin edindikleri ve taşıdıkları değer yargılarına göre belli olmaktadır. Ama bilinen bir husus, güzel ahlâk denilen evrensel bir değer bulunduğudur... Bugün insanlığın üzerinde ittifak ettiği sosyal bir gerçeklik olarak *iyi insan*, *iyi toplum* tanımlamaları vardır. İnsanlar bunu değerlendirirken, belli bir perspektiften bakmakta, bir başka ifade ile belli değer ölçülerine göre değerlendirmektedirler. Ama insanlığın insan olma noktasında sahip olduğu bazı temel ortak özellikler vardır. Sözelimi, *yalan konuşmamak*, *aldatmamak*, *çalmamak* vb. bu konularda genel bir bakış bulunmaktadır. Aslında bu genel özellikler evrensel ahlâk

⁹⁸ Montaigne, *Denemeler*, Türkçesi: Sabahaddin Eyyüboğlu, Cem Yayınevi, İstanbul: 1999, s. 131.

öğretileri olarak da tanımlanabilir. İşte Hz. Peygamberin ifadeye çalıştığı da yani "Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim" ifadesi böyle bir hakikati ifade etmektedir."⁹⁹

Bu cümlelerin bize verdiği şaşmaz ölçü, ideal ahlâk sahibi insanların, ideal ve doğru olan, evrensel ahlâkla donanmış bireylerden oluşan varlığıyla ancak yaşanabilir bir ortama kavuşmak mümkün olur. Nitelenen hayat, bireyin sosyal yapıda adalet ve hakkaniyet üzere hareket etmesiyle güç kazanır. Bu misyonla yetişen birey, hakkı olmayana el uzatmanın sorumluluğunu taşır, diğer bireylerin hakkını içtenlikle koruyup kollama konusunda en az kendi hakkı kadar kutsal olduğunun bilinci içinde olur. Davranışlarındaki samimiyetinin, diğer bireyler tarafından değil istismar edilmesi, bunun bir özellik olarak değerlendirilmesi ve bu değerlerin toplum ve devlet nezdinde takdire şayan görülmesi sonucunu doğurur... Yaşanır bir dünya için bütün dünya milletleri tarafından bu umdeler, kabul ve hayatın esası olarak telakki edilmesi bireylerin iyi ve ahlaklı yetişmesine bağlı olma düşüncesi kabul görür. Bu temenni gerçekleşmiyorsa insana düşen, halisane duygu ve niyetlerle donatılı bireylerden meydana gelmiş/gelecek toplumun asrın ve ilmin icaplarından bigâne kalmaması yönünde onu hazırlamak olmalıdır. Bunun için çalışmak ve düşünce üretmekle beraber asla vazgeçilemeyecek düstur da yaygınlaşacak/yaygınlaştırılacak olan dürüstlük anlayışıdır. Şüphesiz bu da huzurun anahtarı olacaktır.

Bu konuda öz olarak şu hususları söylenebilir: Ahlâk ve birey denilince ilk akla gelen, yaşayan insanlar arasında karşılıklı sevgi, saygı, iyilik ve güven duygularını doğuran, geliştiren ve büyüten ahlaki değerlerle donanımlı bireyler yetiştirmektir. Fitne fesat, ayrılık, dargınlık, çekişme ve kavga gibi kötü hasletlerin önüne geçmek, ancak bu özellikli bireylerle mümkün olabilir. Bu noktada Kur'an, nasıl davranılması gerektiği konusunda açıklayıcı bilgiler vermiştir. Aynı kültürü taşıyan ve ortak değerlerle meselelere bakan bireylerin bu hâli, hayata olumlu tutum ve davranışlar olarak yansır. Bu durumda daha işlevsel olabilmesi için ahlâk nedir, insanlara ne kazandırmaktadır ve en önemlisi Kur'an ahlâkının ifade ettiği anlam dünyası neye karşılık gelmektedir? gibi soruların bilinçli olarak sorulması ve açıklamalarının yapılması gerekmektedir. Böylece, elde edilen bilgilerin bireylere kazandırılması, arzu edilen iç açıcı bir hayatın meydana gelmesine zemin hazırlamış olur. Hiç şüphesiz bu yoldaki gayret ve çalışma, bir toplum içindeki bütün bireylere düşmekle beraber özellikle eğitimcilere ve bhusus Kur'an öğreticilerine düşmektedir.

Sonuçta iyilik, güzellik ve faydalı olan ile zararlı ve kötü olanların ayırdına varıldığında ve ahlâklı yaşamın bir ideal olduğu kıvranıldığında sosyal hayatta insanlar arası ilişkilerde de

⁹⁹ Akdoğan, *a.g.e.*, s. 104.

belli bir düzelme ve düzey elde edilmiş olmaktadır. Aslında ahlâklı olmak ve ahlâkî değerler üzere yaşamak bir erdemdir. Bireylerin aynı doğrultuda düşünmeleri ve hareket etmeleri huzurlu ortamın meydana gelmesine yol açar. Erdemli insanın oluşmasında da Kur'an ahlâkının ortaya koyduğu öğretici ve kuşatıcı boyut yüksek ahlâk değerleri kazandırmakta ve insanın manevi açıdan gelişmesine ve derinleşmesine imkân sağlamaktadır.¹⁰⁰

Son bir cümle; İslamiyet'ten önce Hz Peygamberin peygamberlikle görevlendirilmeden önce de ahlâkî birtakım özellikleriyle toplumunda kabul görmüş bir şahsiyetti. Güvenilir olması, adil olması, yalan söylememesi gibi hususlarla ona “Muhammed'ü-l Emin unvanın verilmesini sağlamıştı. Hz. Peygamber'in örnekliği bu değerlerin toplumda yaşanmasını sağlamıştır. “Güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim” sözü, onun bu misyona ne denli önem verdiğini gösterir.

Sonuç: Toplum halinde yaşamanın zaruri olduğu bir dünyada, hayatı düzenleyen ilkelere duyulan ihtiyaç kaçınılmazdır. Bu kuralların temel kaynağı ise dinden doğan ahlâkî değerlerdir. Bu bağlamda, din eğitimi ve öğretimi, bireylerin ahlâkî gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in öğreticiliği, bireyin manevi tekâmülünü sağlarken; Kur'an kursları, bu sürecin kurumsal boyutunu oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'in söz ve uygulamaları, bu eğitim sürecinde yol gösterici niteliktedir.

Ahlâkî erdemlerle donanmış bireylerin yetiştirilmesi, bireysel gelişimin yanında toplumsal huzurun da temelini oluşturur. Bu nedenle, Kur'an merkezli bir eğitim anlayışıyla, değer yargılarına sahip, sorumluluk bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmek bir zorunluluktur.

Son Söz: Kur'an ahlâkı ile donanmış bireyler, adalet, merhamet, doğruluk ve sorumluluk gibi değerleri içselleştirerek yaşanabilir bir toplumun temel taşı olurlar. Eğitimcilere, özellikle Kur'an öğreticilerine düşen görev, bu değerleri bireylere kazandırmaktır. Böylece ahlâkî değerlere dayalı, huzurlu ve erdemli bir toplumun inşası mümkün olacaktır.

2.4. Türkiye'de Din Eğitimi Süreci

Türkiye'de din eğitimi süreci incelendiğinde, farklı dönemlerde çeşitli uygulamaların hayata geçirildiği ve bu sürecin toplumsal-siyasal gelişmelerle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, çocukların eğitim sürecine din eğitiminin dâhil edilmesine yönelik tutumlar zaman içinde önemli değişiklikler göstermiştir.

¹⁰⁰ Akdoğan, *Din Sosyolojisi*, 2. Bs., Ensar Neşriyat, İstanbul: 2019, s. 238,239.

1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte ilkokul programlarına "Kur'an-ı Kerim" ve "din dersleri" adı altında dersler eklenmiş, bu dersler 1. sınıf hariç tüm düzeylerde haftada iki saat olarak okutulmaya başlanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda yapılan düzenlemelerle bu derslerin süresi bir saate indirilmiş, sadece 3., 4. ve 5. sınıf düzeylerinde okutulmaya devam edilmiştir.

1939 yılı itibarıyla din dersleri tamamen müfredattan çıkarılmıştır. Bu dönemde, din derslerinin kaldırılması ve yeniden programa alınması gibi köklü değişikliklerin herhangi bir yasal dayanağa ya da mevzuat değişikliğine başvurulmadan gerçekleştirildiği görülmektedir. Kısa süre içerisinde din eğitiminin yasaklanmasının ve bu alandaki faaliyetlerin ehil olmayan kişi veya gruplara bırakılmasının olumsuz sonuçları hissedilmeye başlanmıştır.

Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, Türkiye'nin siyasal atmosferinde yaşanan değişimlere paralel olarak din eğitimi konusunda da yeni gelişmeler yaşanmıştır. Devletin din eğitimi vermesi düşüncesi, bu dönemde daha açık biçimde savunulmaya başlanmış; bu savunular, laiklik ilkesi temelinde meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. 2012 yılında ise, Cumhuriyet tarihinde ilk kez zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinin yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 25.06.2012 tarihli ve 69 sayılı kararıyla ortaokul ve lise düzeylerinde tüm sınıflar için haftada iki saatlik seçmeli “Kur'an-ı Kerim”, “Hz. Muhammed’in Hayatı” ve “Temel Dini Bilgiler” dersleri uygulamaya konulmuştur. Ancak bu uygulama, İslam dışındaki inançlara sahip bireylerin hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır. Mahkeme, din-devlet ilişkisi ve laiklik ilkesine ilişkin yeni bir yorum benimseyerek uygulamanın lehine karar verdiği belirtilmiştir.¹⁰¹

Din eğitimi ve öğretiminin meşruiyeti, farklı gerekçelerle günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Bu alanda sağlıklı bir ilerleme sağlanabilmesi için, öncelikle din eğitimi ve öğretiminin temelini ne olduğunun anlaşılması ve bu temellere bilimsel yanıtlar verilmesi gerekmektedir. Din eğitimi, her şeyden önce bireysel ve insanî bir temele dayanmaktadır. Din eğitiminin, insanın varoluşsal bir yönüne hitap ettiği unutulmamalıdır. Psikoloji, özellikle din psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, inanma ve din duygusunun insanda doğuştan var olduğunu ortaya koymaktadır. Bu fitrî durumun göz ardı edilmesi, bilimsel açıdan yanlış sonuçlara yol açacaktır. Bu nedenle, her bireyin din eğitimi alma hakkı, en temel haklardan biri olarak değerlendirilmelidir.

¹⁰¹ S. Arıcan, *Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgün Din Eğitime Yaklaşımları*, dem (Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları), İstanbul: 2022, s. 85-89.

Din eğitimi ve öğretiminden beklenen, bireylerin inanma ihtiyaçlarını doğru bilgi, duygu ve becerilerle karşılamalarına yardımcı olmaktır.¹⁰² Günümüzde din eğitimi ve öğretimi, devletin yetkili kurumları tarafından belirlenen mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Talim ve Terbiye Kurulu ile Din Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan programlar esas alınmaktadır.

İslam kültüründe öğretim için "ta'lîm", eğitim için ise "terbiye" kavramları kullanılmaktadır.¹⁰³ Bu faaliyetler, ideolojik yaklaşımların dışında, devletin resmî kurumları tarafından açık ve net bir şekilde organize edilmektedir. Uygulamalar, yine devletin yetkilendirdiği eğitim-öğretim personeli tarafından yürütülmektedir. Ayrıca, bugün itibarıyla zaten din öğretim ve eğitimi, devletin ilgili ve yetkili organlarınca belirlenen mevzuat çerçevesinde icra edilmektedir. Sözgelimi Milli Eğitime Bağlı, Talim ve Terbiye Kurulu, yine Milli Eğitime bağlı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen ve uygulanan programlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

2.4.1. Dinî eğitim ve önemi

Birey ve toplum hayatında dinin önemli bir yeri olduğu için din eğitimi alanında her geçen gün yeni gelişmeler ve yeni yaklaşımlar olduğu görülebilmektedir. Hamit Er, bu durumu şu ifadeyle anlatmaktadır: “Küresel dünyada toplumların ve bireylerin ilgi, davranış, düşünce ve değer anlayışları bu değişimlere göre yeni açılımlar, yeni yorumlar ve yeni yaklaşımları da kaçınılmaz kılmaktadır.”¹⁰⁴

Din eğitimi, sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Din, bireyin kimliğinin yanı sıra toplumun ortak değerlerinin şekillenmesinde de önemli rol oynar. Bu bağlamda din eğitimi, toplumsal düzenin sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemli bir işleve sahiptir. Nitekim sosyolojik olarak din, toplumun vazgeçemediği temel değerlerden biridir. Ancak bu değerın birey ve topluma sağlıklı biçimde kazandırılması, bilimsel temellere dayalı bir din eğitimiyle mümkündür.

Ünver Günay'a göre “Dinin Çeşitli Sosyo-Kültürel Kurumlarla Etkileşimi”, Türk toplumu özelinde bakıldığında, halkın genellikle devletin görevlendirdiği din görevlilerine güven duyduğu görülmektedir. İmam, müftü, vaiz gibi din adamlarına duyulan güven, dini bilgilerin halk nezdinde kabulünü kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de dinin toplumsal etkilerinin yeterince sosyolojik analizinin yapılmadığıdır.

¹⁰² C. Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 4. bs., Pegam Akademi, Ankara: 2010, s.93-95.

¹⁰³ Z. Kazıcı, H. Ayhan, “Tâlim Terbiye”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/talim-ve-terbiye>.

¹⁰⁴ Hamit Er, (ed.), Önsöz, *Din Eğitiminde Birey ve Ahlak*, Kriter Yayınevi, İstanbul: 2023, s. v.

Dinî eğilim, bireyin doğuştan getirdiği bir potansiyel olmakla birlikte, uygun bir eğitim süreciyle şekillenmektedir. Bu süreçte aile başta olmak üzere çevre, cami, Kur'an kursları, cemaatler ve medya gibi unsurlar önemli rol oynamaktadır. Özellikle Kur'an kursları, bu eğitimin kurumsal boyutunu temsil etmektedir. Ancak Türkiye'de din öğretimi, zaman zaman geleneksel yöntemlerin dışına çıkamamış; tekrara dayalı, şekilci, ezberci ve normatif yapısıyla eleştirilmiştir. Bu durum, bireyde dini kavrayışın derinleşmesini engelleyebilmekte ve özgürlük bağlamında "dinî toplumsal denetim" ile "dinî kendiliğindenlik" arasında bir gerilim yaratabilmekte olduğudur.¹⁰⁵

Eğitim tarihi incelendiğinde, birçok ülkede eğitimin temelinde dinin yer aldığı görülmektedir. Orta Çağ boyunca Batı'da kilisenin, okulların ihtiyaçlarını karşılayan, eğitim ve öğretim programlarını düzenleyen kurum olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁶ Türkiye'de medreselerin kapatılması sonrası din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere İlahiyat Fakülteleri, imam - hatip liseleri ve Kur'an kursları kurulmuştur. Bu kurumlar, Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Sait Yazıcıoğlu, küreselleşmenin kimlik arayışlarını yoğunlaştırdığına dikkat çekerek, din eğitiminin bireylere doğru değerleri kazandırmada moral alanında önemli katkılar sağlayabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁷ Mualla Selçuk ise, modern dünyanın teknolojik gelişmelerinin yanında ruhsal ve sosyal çöküntülere de sebep olduğunu ifade ederek, bu sorunların çözümünde din öğretiminin büyük bir rol oynadığını vurgulamıştır. Ona göre, çağdaş din öğretimi bir “zihin eğitimi” olmalı, bireyin aklını kullanmasını teşvik etmeli ve insan onuruna uygun bir yaşam biçimi sunmalıdır.¹⁰⁸

İslâmî açıdan dinî eğitim ve öğretimin vazgeçilmez kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. İslâm inancına göre, insan aklı Allah'ın varlığına ulaşabilir; ancak O'na nasıl kulluk edileceğini, görev ve sorumluluklarını bilebilmesi için ilahî rehberliğe ihtiyaç duyar. Bu rehberlik, peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırılmış, son peygamber Hz. Muhammed'e de Kur'an vahyedilmiştir. Bu bağlamda Kur'an, Müslümanların hayatlarını şekillendiren temel kaynak olarak kabul edilmektedir. Tevbe Suresi 33. ayette bu duruma şu şekilde işaret edilir:

“O (Allah) ki, bütün (bâtıl) inançlardan üstün kılmak üzere Peygamberini, hidâyetle (Kur'ân'la) ve (tek) hak din (olan İslâm dini) ile gönderendir. Velew ki müşrikler

¹⁰⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, 17. Bs. İnsan Yayınları, İstanbul: 2021, s. 611-614

¹⁰⁶ H. Ayhan, *Türkiye'de din eğitimi*, 3. Bs., Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul: 2014, s. 80.

¹⁰⁷ S. Yazıcıoğlu, “Açılış Konuşmaları” Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu (20-21 Kasım 1997) s 10.

Aktaran: Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 82.

¹⁰⁸ Mualla Selçuk, “Din Öğretiminin Kurumsal Temelleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı 4, 1997, s. 145-158. Aktaran: Halis Ayhan, a.g.e., s.83.

hoşlanmasalar da.” Kur’an, İslâm’ın dört kutsal kitabından sonuncusu ve kıyamete kadar geçerliliği sürecek olanıdır. Tevrat, Zebur ve İncil’den sonra indirilen Kitap, yani Kur’an-ı Kerim, İslâm inancına göre vahyedildiği gibi noksan veya ziyade olmaksızın nesilden nesile aktarılacak suretiyle bugüne kadar aynı safiyet üzerine gelmiş, kıyamete kadar da bozulmadan devam etmesi Allah tarafından garantilemiş bir kitaptır.¹⁰⁹

Fıkıh usulü literatüründe Kur’an, İslami hükümler açısından birincil kaynak olarak değerlendirilir. “Kur’an, Peygamber’e indirilen Allah’ın kelâmı olarak Mushaflarda yazılı, O’ndan tevatür yoluyla nesilden nesile aktarılmış ve okunmasıyla ibadet edilen, beşerin benzerini getirmekten aciz kaldığı İlâhi kelimadır.”¹¹⁰ Onun içeriğinde yer alan ahlaki ve toplumsal prensipler, birey ve toplum hayatının düzenlenmesine yönelik esasları kapsamaktadır. Adalet, tevazu, merhamet, affedicilik gibi değerler Kur’an’da vurgulanan yüksek ahlaki ilkelerdendir.

Kur’an, bireyin maneviyatını besler, ruhunu terbiye eder ve toplumsal huzurun tesisi için gerekli kuralları ortaya koyar.¹¹¹ Kur’an’ı anlamak, yalnızca okumakla sınırlı değil; aynı zamanda onun mesajlarını kavrayarak hayata uygulamakla da ilgilidir. Kur’an’ı Allah’tan gelen bir mektup gibi düşünmek, onu okumanın ve anlamanın ne denli hayati olduğunu ortaya koyar.

Bu bağlamda, Kur’an kursları yalnızca Kur’an okumayı öğretmekle kalmaz, aynı zamanda onun anlam dünyasına ulaşmak, hükümlerini öğrenmek ve bireyleri bu çerçevede bilinçlendirmek gibi işlevlere de sahiptir. Kur’an kursları, bu yönüyle birey ve toplum için vazgeçilmez eğitim mekânlarıdır.

Din eğitimi, peygamberlerle başlayan bir süreçtir. Hz. Muhammed, "Ben muallim olarak gönderildim" buyruğuyla bu gerçeği açıkça ifade etmiştir. Mescid-i Nebvî’de Suffa adı verilen bölümde eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi, ilk eğitim kurumlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu eğitim süreci, sahabelerin farklı bölgelere gönderilmesiyle yaygınlaştırılmış; İslam beldeleri genişledikçe camiler ve medreseler birer eğitim kurumu haline gelmiştir. Bu durum, din öğretiminin tarihsel ve işlevsel boyutunu da ortaya koymaktadır.¹¹²

¹⁰⁹ A. Lütfi Kazancı, *Akaid Dersleri, (İslam İmanı)*, İrfan Yayınevi, İstanbul: 1970, s. 81.

¹¹⁰ H. Karaman, *Fıkıh Usulü, İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi*, İrfan Yayınevi, İstanbul: 1971, s. 65.

¹¹¹ Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmem Yayınevi, İstanbul: t.y., s. 22-24.

¹¹² Cebeci, *a.g.e.*, s. 24,25.

2.4.2. Dini öğrenme ve öğretme metotları

Öğrenmek; sözlük anlamı itibariyle “anlamak, haber almak, ders görerek bilmek, istifade etmek, tecrübe kazanmak, tahsil etmek, sorup anlamak, alışmak ve ülfet etmek” gibi anlamlara gelmektedir. Öğretmek ise; “bilmeyene bildiği şeyi bildirmek, ders vererek bir ilim veya sanatı kazandırmak, terbiyesini vermek, edep öğretmek, yol göstermek ve akıl kazandırmak”¹¹³ anlamlarında kullanılmaktadır. Öğretme faaliyetini gerçekleştiren kişiye de *öğretmen* ya da *muallim* denir.

Eğitim ve öğretim süreçlerinde, *neyin* ve *nasıl* öğretileceği konusu tarih boyunca büyük önem arz etmiştir.¹¹⁴ Öğretimin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için öncelikle öğrenme olgusunun meydana gelmesi gereklidir. Bu bağlamda, öğrenenin aktif olduğu bir ortamda öğreticinin bilgiyi en etkili biçimde nasıl aktaracağı sorusu, öğretme yollarını gündeme getirir.

Eğitim ve öğretimde, neyin ve nasıl öğretileceği konusu önemli bir yer tutmaktadır. Şüphesiz öğretimin gerçekleşebilmesi için öncelikle öğrenme olgusunun gerçekleşmesi gerekir. Eğitimde öğrenen ve öğretimde yetişen bir öğreticinin öğreteceklerini, öğrencilerine en etkili bir şekilde "nasıl" öğreteceği sorusu, onu öğretme yollarıyla karşı karşıya bırakacaktır. Öğretme yolları; öğretme yaklaşımı, öğretme yöntemi ve öğretme tekniklerinden meydana gelir. Öğretim yöntemi ise; öğretimde amaçlara ulaşabilmek için, tekniklerin, işlenecek konunun, araç-gereç ve kaynakların bir bütünlük oluşturacak biçimde düzenlenerek hizmete sunulmasında izlenen bir öğretme yolu olarak ifade edilmektedir.

Öğretim yöntemleri, geleneksel ve çağdaş yöntemler olarak sınıflandırılmıştır. Geleneksel Öğretim yöntemlerinde faal durumda olan öğretmendir. Çağdaş yöntemlerde ise öğretmen ve öğrenci; her ikisi de faal durumdadır. Günümüzde ise yöntemler konusunda öne çıkan husus; öğretme ilkesinden ziyade öğrenme üzerine kuruludur. Yani esas yük öğrenci üzerinde görülmektedir. Burada öğreticiye düşen görev, öğrencisine kılavuzluk yapmasıdır.

Öğretimde kullanılan birçok öğretme yolları bulunmaktadır. Öğretim yöntemlerinin “Genel Öğretim Yöntemleri” ve “Özel Öğretim Yöntemleri” olmak üzere iki ayrı şekilde ele alındığı, bütün derslerde kullanılabilecek yöntemlere, genel öğretim yöntemleri dendiği, özel öğretim yöntemleri ise sadece belli bir ders ya da alanın öğretiminin de kullanılabilecek yöntemleri ifade ettiği belirtilmektedir.

¹¹³ *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*, s. 973.

¹¹⁴ Nesrin Aktaran, *II. Meşrutiyet Dönemi İslamcılık Akımının Medrese Algısı (1908-1918)*, Sonçağ Yayınları, Ankara: 2021, s. 95.

Türkiye'de "Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri" çalışmalarının akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışı son yıllarda olduğu, önce genel olarak din öğretimi özel öğretim yöntemleri alanında çalışmaların başlatıldığı, sonra da yavaş yavaş, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde iman, ibadet ve ahlâk esaslarının öğretim yöntemlerinden bahsedilmeye başlandığı, çalışmaların bu şekilde diğer alanlar üzerinde de devam ettiği ifade edilmiştir.¹¹⁵

Öncelikle, kabul görmüş Genel Öğretim Metotlarının, din eğitim faaliyetleri açısından iyi bilinmesi ve yerli yerinde kullanılması oldukça önemlidir. İkinci olarak da din eğitimi ve öğretiminde kullanılacak Özel Öğretim Metotları vardır ki bunların bir kısmı Kur'an ve Sünnette kullanılan ve İslam'ın kendi yaklaşımından gelen öğretim metotlarıdır. Bir kısmı da sosyal, kültürel ve antropolojik değişkenlere bağlı olarak geliştirilen metotlardır. Bu metotların tamamının din eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılacağı uzmanlarca belirtilmektedir.

Konuya uygun olarak bir metodun tercih edilmiş olması, öğreticinin istidadına bağlı bir husustur. Öyle ki bir metot, her konuya denk düşmeyebileceği gibi, bir sınıfta etkili olan bir metodun başka bir sınıfta etkili olacak anlamına gelmeyebilir. Bütün bu durumları göz önünde bulundurarak metodun seçilmesinde büyük yarar görülmektedir. Metodun seçilmesinde öğrenci yapısı, zaman ortam gibi etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Suat Cebeci, bu bilgilerin ışığında, metotlar hakkında yaptığı tasnifleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

I. Genel öğretim metotları olarak;

1. Anlatım,
2. Soru-cevap,
3. Problem çözme,
4. Gösteri,
5. Gözlem,
6. Rol oynama,
7. Örnek olay inceleme
8. Grup tartışması metodu gibi metotlar kullanılmaktadır.

¹¹⁵ M. Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 4. bs. , Nobel Yayın Dağıtım, Ankara: 2009, s. 1-3.

II. Din Eğitimi Özel Öğretim Metotları ise, din eğitiminde kullanılan genel öğretim metotlarından başka din eğitimi alanının kendine özgü özel öğretim metotlarının da olması tabiidir. Bunlar;

1. Tebliğ,
2. Davet,
3. Tartışma,
4. Örnek olma-model sunma,
5. Temsili anlatım,
6. Tedrici öğretim,
7. Özendirme-sakındırma (tergib-terhib)
8. Tekrarlayarak belletme metodu gibi metotlardır.

Din öğretiminde tekniklere gelince bunlar;

1. Grup çalışması teknikleri,
2. Eğlendirici teknikler ve
3. İletişim tekniği olarak sınıflandırılmıştır.

1. Grup çalışması teknikleri;

a) Beyin fırtınası, b) Panel tekniği, c) Münazara tekniği, d) Proje çalışması, e) bilgi yarışmasıdır.

2. Eğlendirici teknikleri ise;

a) Parçaları birleştirme oyunu, b) Akrostiş oyunu, c) Bulmaca oyunu, d) Tekerleme etkinliği

3. İletişim tekniği

Öğretici, öğrencileriyle nedenli iletişim kurabilirse başarısı da o kadar olumlu olacaktır. Öğretmen iletişim sürecinin düzenleyicisi, yürütücüsü ve sürecin başarısından sorumlu yöneticisidir. İletişimde kaynak, mesaj, araç ve alıcı olmak üzere 4 temel unsur bulunmaktadır. Öğretmen yani kaynak, öğrencilere öğretmek istediği bilgileri onların anlayacağı şekilde, anlayacakları düzeyde ve bir ders süresi içinde anlatılabilecek bütünlükte önceden hazırlaması gerekmektedir. Öğrencilere öğretilmek üzere hazırlanan bilgiler Yani mesaj, onların doğru net ve kolay bir şekilde anlamalarını sağlayacak araçlarla iletilmelidir.

Araçlar da; söz dili, beden dili, kılık kıyafet, ses tonu, harita, şekil, şema vb. Sunulan mesajı ifade eder tarzda anlam taşıyan her şeydir.

İletişimde;

1. Mesajın yetersizliği,
2. Araçların yetersizliği,
3. Öğrenci yetersizliği,
4. Ortam yetersizliği gibi yetersizlikler, iletişimin hataları olarak zikredilebilir.

Kullanılan araçlara göre iletişim 4 çeşit olarak değerlendirilmiştir:

1. Yazılı iletişim, 2. Sözlü iletişim, 3. Nesnel iletişim, 4. Duygusal iletişim.

Öğretmen bu iletişim şekillerinin hepsini yeri geldikçe birlikte ve birbiriyle irtibatlı olarak kullandığında daha verimli Öğretim gerçekleştirmiş olacaktır.¹¹⁶

2.4.3. Hz. Peygamber'in eğitim-öğretimle ilgili söylem ve uygulamaları

Sözlükte; ceza mükafat, adet, durum, itaat, isyan, hesap, zül, inkıyat, hüküm, kaza, galebe, kahır, isti'la, mülk, ferman, tevhid, ibadet, ihsan, İkrağ gibi manalarına gelen din kelimesinin, terim olarak; akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir nizam; Allah tarafından konulmuş ve insanları ona ulaştıran bir yol; iman ve amel konusu olarak akıl ve ihtiyara/ iradeye, teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının bütününe denmekte olduğu belirtilmiştir.¹¹⁷

Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere, insanın yaratılışı amaçsız değildir. Sa'd Suresi 27. ayette, "Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık..." buyrulmakta; Mü'minûn Suresi 115. ayette ise, insanın başıboş yaratılmadığı açıkça ifade edilmektedir. Bu durum, insanın hayatta bir misyonu olduğunu ve bu misyonun belirli bir rehberlik çerçevesinde şekilleneceğini ortaya koymaktadır. İsra Suresi 15. ayetinde, Allah'ın peygamber göndermeden hiçbir toplumu sorumlu tutmadığı bildirilir. Bu bağlamda, peygamberler, ilahi iradenin temsilcileri olarak insanlara rehberlik etmekle görevlendirilmişlerdir. Allah'ın, insanı azaba duçar etmeden önce, yaradılışına uygun bir hayat sürmesi için ona yol gösterecek rehberler gönderdiği bildirilmiştir. Bunlara peygamber, elçi, nebi, resul denmektedir. Istılah

¹¹⁶ S. Cebeci, *Din Eğitimi Öğretim, Yöntem ve Teknikler*, Plural publications GmbH, Köln: 2019, s.127...

¹¹⁷ F. Karaman, İ. Karagöz vd., *a.g.e.*, (Haz), s. 108,109.

manasıyla Peygamber: “Allah Teâlâ’nın kullarına muradını bildirmek ve onlara Hakkı beyan etmek üzere seçtiği ve vazifelendirdiği insandır.”¹¹⁸

Peygamberlik kurumu, Allah’ın kullarına muradını bildirmek ve hakikati açıklamak üzere seçilmiş kimseleri kapsar. Peygamberlerin sıdk (doğruluk), emanet (güvenilirlik), fetanet (akıl ve zekâ), ismet (günahsızlık) ve tebliğ (ilahi mesajı iletme) gibi temel vasıfları bulunmaktadır. Bu özellikler sayesinde peygamberler hem kendi toplumları nezdinde hem de tarih boyunca tartışmasız bir saygınlığa sahip olmuşlardır. Kur’an’da, her topluma mutlaka bir uyarıcının gönderildiği (Fâtır, 24) ifade edilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlik zincirinin son halkasıdır ve onun gönderilişiyle birlikte ilahi mesaj tamamlanmıştır. Onun peygamberlik görevi, "Oku" emriyle başlamış, bu emir aynı zamanda İslam’ın eğitim ve öğretime verdiği önemi göstermiştir. Ayette, “Allah, müminlere içlerinden bir peygamber göndermekle lütufta bulunmuştur. Ki o, onlara ayetlerini okur, onları arındırır ve onlara Kitabı ve hikmeti öğretir”¹¹⁹ diye buyrulurken Hz. Peygamberin eğitimsel yönü vurgulanmaktadır. Kendisi de bu misyonunu, “Ben muallim olarak gönderildim”¹²⁰ sözünü ifade etmiştir.

Hz. Peygamber, sadece dini tebliğ eden bir elçi değil; aynı zamanda toplumunu ilim, ahlak ve hikmetle inşa eden bir öğretmen ve eğitmeni olarak da görev yapmıştır. O, hem erkeklerin hem de kadınların eğitimine önem vermiştir. Hz. Aişe ve Ümmü Seleme gibi hanımları bu konuda öne çıkan örneklerdendir. Medine döneminde Suffe Ashabı olarak bilinen sahabeler, doğrudan Hz. Peygamberin gözetiminde Kur’an’ı ve yazıyı öğrenmişlerdir. Ayrıca hicret öncesi Medine’ye öğretmenler göndererek eğitimi yaygınlaştırma çabası göstermiştir.

2.4.4. Hz. Peygamberin eğitim ve öğretim yöntemleri

Hz. Peygamber’in eğitim anlayışı, yalnızca bilgi aktarmaya yönelik değil; aynı zamanda bireyin zihinsel, ahlaki ve ruhsal gelişimini önceleyen bütüncül bir yaklaşımı yansıtır. Bu çerçevede onun uygulamaları şu şekilde özetlenebilir:

- Okuma ve yazmaya büyük önem vermesi,
- Eğitimde şiddeti yasaklaması,
- Uygulamalı öğretim yöntemlerini benimsemesi,
- Öğrencilerin seviyesine göre ders işlemesi,

¹¹⁸ Kazancı, *a.g.e.*, s. 87.

¹¹⁹ Âl-i İmrân: 3/164.

¹²⁰ İbn Mâce, Mukaddime, 17.

- Konuların tam kavranmasını sağladıktan sonra yeni bilgiye geçmesi,
- Derslerin dikkat çekici, ilgi uyandırıcı ve kısa süreli olmasına özen göstermesi,
- Öğrencilere soru sorma imkânı tanınması ve bu sorulara sabırla cevap vermesi,
- Konuların özetini verip ardından detaylandırması,
- Örnekler, benzetmeler ve gerektiğinde şekilsel anlatımlarla dersleri somutlaştırması,
- Öğrencilere sorumluluk vererek onların kişisel gelişimlerini desteklemesi,
- Doğru cevapları teşvik edici ifadelerle pekiştirmesi,
- İhtiyaç duyulduğunda konuları tekrar etmesi ve yazdırarak öğretmesi.¹²¹ şeklinde sıralanabilir.

Hız. Peygamber'in bu yöntemleri hem pedagojik hem de didaktik açıdan günümüzdeki modern eğitim anlayışlarına uygunluk göstermekte; onun evrensel bir öğretmen kimliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Hız. Peygamberin eğitim ve öğretimle ilgili söylem ve uygulamaları, İslam toplumunun şekillenmesinde belirleyici olmuş; onun metotları, ilim ve hikmetle inşa edilen bir medeniyetin temel taşlarını oluşturmuştur. Bu çerçevede, Hız. Muhammed (s.a.v.) yalnızca bir dini lider değil, aynı zamanda eşsiz bir eğitimci olarak insanlık tarihinde seçkin bir yere sahiptir.

Dayanak olarak Kur'an kurslarında yürütülen eğitimin hukuki ve idari temelleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 27 Mart 2002 tarihli ve 23 sayılı Başkanlık Onayı ile yürürlüğe giren "Kur'an Kursları Yönergesi" ile belirlenmiştir. Bu yönerge, toplam dokuz bölümden oluşmakta olup her bir bölüm, Kur'an kurslarının işleyişine dair farklı alanları kapsamaktadır.

Birinci bölümde, Kur'an kurslarının amaç, kapsam ve dayanakları açıklanmıştır. Buna göre, yönergenin;

1. maddesinde, yönergenin amacı; Kur'an kurslarının açılışı, eğitim-öğretimi, yönetimi ve denetimine ilişkin işleyişin usul ve esaslarını belirlemek olarak tanımlanmıştır.

2. maddede, yönergenin kapsamı; Kur'an kurslarında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen her türlü eğitim, öğretim, yönetim ve denetim faaliyetleri ile bunlara ilişkin çalışma usul ve esaslarını içerecek şekilde belirtilmiştir.

¹²¹ İ. Sarıçam, Hız. *Muhammed ve Evrensel Mesajı* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, , Ankara: 2003, s. 316-321.

3. maddede ise yönergenin dayanağı olarak, 3 Mart 2000 tarihli ve 23982 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği"ne atıf yapılmıştır.

İkinci bölüm, Kur’an kurslarının açılış ve kayıt işlemlerini;

Üçüncü bölüm, eğitim ve öğretimle ilgili faaliyetleri;

Dördüncü bölüm, yönetim işlerini;

Beşinci bölüm, sınavlar ve belge işlemlerini;

Altıncı bölüm, yaz kurslarına dair esasları;

Yedinci bölüm, camilerde Kur’an eğitimine ilişkin düzenlemeleri;

Sekizinci bölüm ise çeşitli hükümler başlığı altında şu hususları içermektedir. Kur’an hizmetlerine yardımcı olan kişi ve kuruluşlarla ilişkiler, istatistikî bilgiler, başarılı Kur’an kursu öğrencilerinin ödüllendirilmesi, kurslarda bulundurulmayacak yayınlar ve yasak faaliyetler, sosyal ve kültürel etkinlikler, denetim ve disiplin işlemleri, kurslarda tutulması gereken defter ve belgeler ile yürürlükten kaldırılan önceki yönergeler.

Son olarak, dokuzuncu bölümde ise yönergenin son hükümleri yer almaktadır.

Bu yönerge, Kur’an kurslarında eğitim faaliyetlerinin yasal ve kurumsal çerçevesini oluşturarak, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu alandaki hizmetlerinin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

2.5. Kur’an Kurslarında Din Eğitiminin İşlevi ve Önemi

Kur’an kurslarında verilen din eğitimi, bu gerçeklik çerçevesinde değerlendirilebilir. Açıkça ifade etmek gerekirse, bu kurslarda verilen eğitim öncelikli olarak bireyleri hedef almakta, ancak bireyler üzerinde oluşan bu etkinin zamanla topluma da yansımaları mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, din eğitiminin hedefi; bireyde, toplum hayatına uyumlu, planlı ve düzenli yaşantılar yoluyla kazandırılacak olumlu davranışların gelişmesini sağlamaktır.¹²²

Kur’an kursları, din eğitimi bağlamında önemli işlevler üstlenmektedir. Özellikle yetişkin bireylere yönelik din eğitiminde Kur’an’ın merkezi rolü, bu kurumların toplumsal yapı içerisindeki yerini daha da önemli kılmaktadır. Zira Kur’an, İslâm dininin temel kaynağı olarak, Müslüman bireyin inanç, ibadet ve ahlâk anlayışını şekillendiren en önemli unsurdur.

¹²² M. Korkmaz, “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”, Din Eğitimi El Kitabı, ed. R. Doğan, R. Ege, Grafiker yay. Ankara: 2020, s.330.

2.5.1. Yetişkin din eğitiminin tarihçesi

Din eğitimi, yalnızca yetişkinlere değil, her yaştan bireye yönelik bir süreçtir. İslam düşüncesinde eğitimin tarihi, insanlığın yaratılışına kadar uzanmaktadır. Hz. Âdem'in peygamber oluşu, insanlık tarihinin en başında rehberlik ve öğretimin bulunduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresi'nde geçen ayetler, Allah'ın Hz. Âdem'e bilgiyi öğrettiğini ve insanı bilinçli bir varlık olarak yarattığını beyan etmektedir. Bu da, insanın vahşet ve ilkel bir dönem yaşamadan, doğrudan bilgiyle donatılmış bir varlık olarak yaratıldığını göstermektedir.

Modern anlamda yetişkin eğitimi ise özellikle 1949 yılından itibaren ivme kazanmıştır. UNESCO'nun başlattığı uluslararası yetişkin eğitimi konferansları, bu alanın kurumsal olarak gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. 1985 yılına kadar gerçekleştirilen dört büyük uluslararası konferans ve çeşitli toplantılar sonucunda, yetişkin eğitimi kavramı hem içerik hem de kapsam açısından önemli bir gelişim göstermiştir.¹²³

2.5.2. Yetişkin din eğitiminin amacı, alanı ve önemi

Din, bireylere yaşanabilir bir toplum düzeni ve huzurlu bir hayat sunmayı hedefler. Eğer bir din, bireylere maddi ve manevi anlamda bir yaşam rehberi sunamıyorsa, toplum nezdinde kabul görmesi ve değer kazanması güçleşecektir. Bu noktada, din eğitimi hayatın her dönemini ilgilendiren bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Din eğitimi alanı, teorik ve pratik boyutlarıyla aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- Dinî mesleki gelişim,
- Bireyin sosyal çevresi (aile, arkadaş, çocuklar) ile ilişkilerinde karşılaştığı zorluklarla baş etme,
- Hayat sürecinde yeni roller (annelik, babalık, emeklilik vb.) üstlenmede destek,
- Dinî, sosyal ve politik problemlerle başa çıkma becerisi geliştirme.¹²⁴

Yetişkin din eğitiminin temel amacı, “Hayat Boyu Öğrenme” anlayışı çerçevesinde bireylerin dinî ihtiyaçlarına cevap vermek, dinin yaşamdaki pratik boyutunu anlamalarına katkıda bulunmak ve bu alanda bilimsel çalışmalar gerçekleştirmektir.

Yetişkin din eğitiminin önemi şu başlıklar altında özetlenebilir:

a) Bireyin mesleki gelişimine katkı,

¹²³ F. Güneş, *Yetişkin Eğitimi (Halk Eğitimi)*, Ocak Yayınları Ankara: 1996. s.7. Aktaran: C. Tosun, *a.g.e.*, s. 188.

¹²⁴ Tosun, *a.g.e.*, s. 194,195.

- b) Sosyal ilişkilerde karşılaşılan zorlukların çözümüne destek,
- c) Yeni yaşam rollerine adaptasyon sürecine yardımcı olma,
- d) Dinî, sosyal ve politik sorunlarla başa çıkabilme becerisi kazandırma.¹²⁵

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, din olgusunun bireyin yaşamında ne denli vazgeçilmez bir yere sahip olduğu daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

2.6. Yaygın Din Eğitiminde Kur'an Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022–2023 eğitim-öğretim yılı kapsamında yayımladığı *Kur'an Kursları Uygulama Esasları* çerçevesinde yaygın din eğitimi hizmetlerini çeşitli hedef gruplara yönelik olarak yapılandırmıştır. Bu doğrultuda Kur'an kursları, aşağıda belirtilen altı ana hizmet alanında faaliyet göstermektedir:

1. Yetişkinlere Yönelik Yaygın Din Eğitimi. Bu kategori kapsamında; İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Temel Öğretim 12/18, Kısa Süreli Programlar: Akaid, Siyer, İlmihal, Tefsir, Hadis, Cuma Dersleri), Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) ile Camilerde Kur'an Öğretim Programı uygulanmaktadır.
2. Gençlere Yönelik Yaygın Din Eğitimi. Örgün eğitime devam eden gençler için yaş gruplarına uygun sınıflar oluşturularak aşağıdaki programlar yürütülmektedir:
 - Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı
 - İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Hafta Sonu Öğretim Programı
 - Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Programı
 - Kur'an Kursları Yurtdışı Misafir Öğrenci Öğretim Programı
3. Çocuklara Yönelik Yaygın Din Eğitimi Bu kapsamda, çocukların yaş gruplarına göre şu programlar uygulanmaktadır:
 - 4–6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı
 - 7–10 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı
4. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Yaygın Din Eğitimi Devletin gözetimi ve koruması altındaki bireyleri hedefleyen bu eğitim faaliyetleri, aşağıdaki şekilde organize edilmektedir:
 - Ceza ve tevkif evleri, huzurevleri, kadın konukevleri ve ÇODEM gibi kurumlarda D grubu Kur'an kursları açılabilir.

¹²⁵ Tosun, a.g.e., s. 196,197.

- Bu kurslarda geçici öğretici görevlendirilmesi yapılmamaktadır.¹²⁶

5. Mültecilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi. Bu programlara, ana dili Arapça olan yabancı uyruklu öğrenciler kabul edilmektedir. Uygulamada öncelik, Arapça bilen Kur'an kursu öğretmenlerine verilmektedir. İlgili programlar; A, B, C ve D grubu kurslar kapsamında, özellikle mülteci kamplarında açılabilir.

6. Uzaktan Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri. Uzaktan eğitim imkânlarıyla yürütülen bu faaliyetler çerçevesinde şu programlar uygulanmaktadır:

- Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim)
- Akaid, Siyer, Tefsir, Hadis ve İlmihal Kısa Süreli Öğretim Programları

Bu çerçevede, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an kursları aracılığıyla sunduğu yaygın din eğitimi, toplumun farklı kesimlerine ulaşmayı ve dini bilgilendirme faaliyetlerini kapsayıcı bir yaklaşımla sürdürmeyi amaçlamaktadır.

2.7. Yetişkin Din Eğitiminde Kur'an Kursları

Yetişkin din eğitimi, genel olarak belirli bir yaşa ulaşmış fakat din eğitimi alma fırsatını bulamamış bireylere ya da dinî bilgi ve birikimini geliştirmek isteyen kişilere yönelik gerçekleştirilen bir eğitim türü olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, yetişkin din eğitimi ile genel yetişkin eğitimi arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Yetişkin eğitimi; “okul dışında bulunanlara, herhangi bir nedenle örgün eğitime katılamayanlara veya eğitim imkânlarından faydalanamayan bireylere, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlar tarafından; bireylerin çalışma kapasitelerini artırmak, yaşam standartlarını yükseltmek, millî ve insani değerlerini geliştirmek amacıyla verilen planlı ve amaçlı eğitim” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle yetişkin eğitiminin şu özellikleri dikkat çekmektedir:

- a) Yetişkin eğitimi, doğrudan yetişkin bireylere yöneliktir.
- b) Örgün eğitim sisteminin dışında ya da ona paralel olarak yürütülür.
- c) Planlı ve programlı bir yapıya sahiptir.
- d) Belirli amaçlara hizmet eder.

Bu bağlamda, yetişkin din eğitimi; informal eğitim sürecinde kendiliğinden gerçekleşen öğrenme deneyimlerinden ve örgün eğitim sisteminden ayrılmaktadır. Yetişkin din eğitimi,

¹²⁶ 8/2/2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında bulunan özel öğretim kurumlarını kapsayan Yönerge, Madde: 11, d) bendi. Bedensel engelli bireyler destek eğitim salonlarının kontenjanı tespit edilirken her bir engelli birey için en az 30 m3 hacim düşecek şekilde kontenjan tespit edilir.

okul dışında kalan bireyler ile yetişkinlere yönelik olarak, din eğitimi ihtiyacı ve talebi bulunan kimselere; resmi ya da özel kurumlarca, bireylerin dinî bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirmek ve hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına katkı sağlamak amacıyla sunulan planlı ve amaçlı bir eğitimidir.¹²⁷ Bu özellikleriyle, klasik örgün din eğitiminden farklılık arz etmektedir.

Modern toplumda, bireylerin ilgi alanlarının çeşitlenmesiyle birlikte din eğitimi ve öğrenimi de önemli bir ilgi alanı haline gelmiştir. Özellikle geçmişte din eğitimi alma fırsatı bulamayan bireyler, bu eksikliği gidermek amacıyla din eğitimine yönelmektedirler. 1920’li yıllardan bu yana, dünya genelinde yetişkin eğitimi giderek artan bir ilgiyle karşılanmaktadır. “Hayat Boyu Öğrenme” kavramı, bireylerin her yaşta eğitime açık olduğu gerçeğini vurgulamaktadır. İslam inancında da ilim öğrenmenin yaşı olmadığına işaret edilmekte; Hz. Peygamber’in “Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz.” hadisi bu anlayışı desteklemektedir. Bu doğrultuda, İslam düşüncesinde öğrenilmesi gereken ilk bilginin Kur’an-ı Kerim olduğu kabul edilmektedir. Türkiye’de Kur’an-ı Kerim öğretimi, çeşitli kurumlarca sağlanmakla birlikte, bu alanda en yaygın hizmeti Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur’an kursları sunmaktadır.¹²⁸

2.7.1. Yetişkin din eğitimine duyulan ihtiyaç

Yetişkin din eğitiminin temel motivasyonu, bireylerin dine olan ilgisidir. Türk toplumu gibi dine bağlılık düzeyi yüksek olan topluluklarda, çeşitli nedenlerle dinî eğitim alamamış bireyler bu eksikliği gidermek istemektedirler. Bazı bireyler ise mevcut bilgilerini pekiştirmek, dinî anlayışlarını derinleştirmek amacıyla bu eğitimi tercih etmektedir. Gönüllülük esasına dayanan bu talepler, yetişkin din eğitiminin toplumsal bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Zorunluluk olmaksızın bu eğitim türüne yönelik gelişen ilgi, amacına ulaşma açısından oldukça önemli bir avantaj sağlamaktadır.¹²⁹ Mevcut araştırmalar da toplumda bu eğitime yönelik yoğun bir talep olduğunu ortaya koymaktadır.

2.7.2. Din eğitimine muhatap olan yetişkinlerin öğrenme açısından sınıflandırılması

Bireyin gelişimi bütüncül bir yapı arz ettiğinden, eğitim de bütüncül bir süreçtir ve din eğitimi bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır.¹³⁰ Bu doğrultuda, yetişkinlerin din eğitimine katılım motivasyonları doğrultusunda sınıflandırılması mümkündür. Araştırmacılar, yetişkinleri öğrenme motivasyonlarına göre üç temel gruba ayırmaktadır:

¹²⁷ Tosun, *a.g.e.* s.194.

¹²⁸ M. Akif Kılavuz, *a.g.e.*, Ş. Karaköse, (ed.), s. 121,122.

¹²⁹ Tosun, *a.g.e.*, s.198, 199.

¹³⁰ C. Tosun, *a.g.e.*, s. 164.

- Amaç Yönelimli Yetişkinler: Belirli bir ihtiyacı karşılamak üzere, bilinçli olarak eğitim faaliyetlerine katılırlar.
- Etkinlik Yönelimli Yetişkinler: Eğitim içeriğinden ziyade, etkinliğin oluşturduğu sosyal ortamdan faydalanmak amacıyla katılım sağlarlar. Bu grupta yer alan bireyler için toplumsal ilişkiler ön plandadır.
- Öğrenme Yönelimli Yetişkinler: Bilgi edinmeyi bir yaşam biçimi olarak benimsemiş bireylerdir. Bu gruptaki kişiler için öğrenme süreci, sürekli ve keyifli bir uğraş halindedir.¹³¹

Bölüm Özeti

Çalışmamızın bu bölümünde, toplum hâlinde yaşayan bireylerin hayatlarını düzen ve intizam içerisinde sürdürebilmeleri için genel geçer değerlerle şekillenmiş kurallara ihtiyaç duydukları vurgulanmıştır. Söz konusu kuralların temel kaynağı olarak din ve dinden neşet eden ahlaki ilkeler gösterilmiştir.

Bireyin ve toplumun dine olan ihtiyacının mahiyeti irdelenmiş; bu ihtiyacın hangi din ve nasıl bir din anlayışıyla karşılandığı konusu ele alınmıştır. Kabul edilip benimsenen dinin bireyler tarafından hangi kaynaklardan ve ne şekilde öğrenileceği ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de din eğitimi alanında benimsenen strateji ve politikalara yer verilmiş; dini öğrenme ve öğretme yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Din eğitimi ve öğretiminde ilahi bir kitap olan Kur'an-ı Kerim'in işlevsel rolü ve önemi ortaya konulmuş; Kur'an merkezli yürütülen din eğitimi faaliyetleri çerçevesinde açılan Kur'an kurslarının fonksiyonu ve etkisi değerlendirilmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in din eğitimindeki söylem ve uygulamaları, bireyin eğitimi ve terbiyesi açısından önemli bir model olarak sunulmuş; Kur'an kurslarının hem dini hem de yürürlükteki hukuk düzeni içindeki dayanakları açıklanmıştır. Bu çalışmada, yetişkinlere yönelik din eğitimi bağlamında Kur'an öğretisinin bireylerin ahlaki gelişimi üzerindeki etkisini incelenmiş ve Kur'an'ın bireyin ve dolayısıyla toplumun ahlak yapısının oluşumunda ve dönüşümünde nasıl bir rol oynadığına dair gözlem ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bölümde, yetişkinlere yönelik din eğitimi ve öğretiminin mahiyeti de ele alınmış; toplumun önemli bir kesimini oluşturan yetişkin bireylerin bu alandaki ihtiyaçlarının nasıl karşılandığı ve karşılanabileceği üzerinde durulmuştur. Söz konusu eğitimin hangi dönemden itibaren başladığı, ne tür çerçeveler içinde gerçekleştirildiği ve bu eğitimin kapsamı ile amaçları

¹³¹ A. Duman, *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınları, 1999, s. 105, 106. Aktaran: C. Tosun, *a.g.e.*, s. 190,191.

ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Ayrıca, bu faaliyetin birey açısından taşıdığı önem değerlendirilmiştir.

İnsanın yaratılışı gereği hayatını anlamlı ve sorunsuz bir şekilde sürdürebilmesi için bir rehber ihtiyacı duyduğu gerçeğinden hareketle, eğitim ve öğretimin gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, insanın olgunlaşma sürecinde kendine özgü olan nefis ve karakter kavramları açıklanarak, bu kavramların ahlakla ilişkisi ortaya konulmuştur. Nihayetinde, bireyin yaşamı boyunca üstlendiği sorumluluklar göz önünde bulundurularak, din ve ahlakın bu sorumluluklar üzerindeki etkisi ile Kur'an merkezli din eğitimi almış birey ve toplumun kazandığı değerler detaylandırılmıştır.

3. İKİNCİ BÖLÜM: YETİŞKİN DİN EĞİTİMİNDE SAHA ÇALIŞMASI, GÖRÜŞMELER, KURSIYERLERİN İZLENİM VE DEĞERLENDİRMELERİ

3.1. Mülakatın (Görüşme) Tanımı ve Yapılmasının Amacı

Mülakat veya görüşme, sözlükte, Yüz yüze, telefonla veya posta yoluyla, bir araştırmacının bir kişiden, tutum, görüş veya duygularını anlatmasını, yazılı olarak bildirmesini amaçlayan bilgi toplama yöntemi"dir.¹³² Başka bir çalışmada görüşmenin, "Genel tanımına bakıldığında zaman araştırmacının ilgili kişilere kapalı uçludan açık uçluya uzanan bir yelpazede sorular sorarak bilgi topladığı yöntem"¹³³ şeklinde tanımlandığı aktarılmaktadır.

Marshall'ın sözlüğünde de bu kavram, "Görüşülen kişiden görüşmeyi yapan kişiye ya da araştırmacıya bilgi aktarımı sağlayan bir toplumsal etkileşim biçimi"¹³⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlardan da anlaşılabilceği gibi saha çalışmasında yapılan mülakatın amacı ve hedefi, belirlenen konu çerçevesinde sorulan sorularla toplanan bilgiler sonucunda konuya işlerlik kazandırmak ve hedefi bu doğrultuda güncellemektir.

3.2. Araştırmada Yasal Dayanak, Kursiyerler, Sorular ve Evren

Yalova/Çiftlikköy evreninde, Hacı Mehmet Bakay Camii Kız Kur'an Kursu, Sahil Siteler Kız Kur'an Kursu, Kelebek Çayırı Kız Kur'an Kursu, Mehmet Akif Ersoy Kız Kur'an Kursu, Merkez Kız Kur'an Kursu ve Kavaklı Camii Kız Kur'an Kursu olmak üzere 6 (altı) kurstan toplam 20 (yirmi) kursiyer ile mülakat yapılmak üzere sorular hazırlanmıştır.

Araştırmamıza konu olan "Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlâka Etkisi: Yalova Çiftlikköy Örneği" başlıklı tezimizle ilgili tez öneri formu ile yaptığımız başvurumuz, tez danışmanı hocamız Dr. Abdülaziz YENİYOL ve Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet BAHÇEKAPALI'nın onayından sonra Etik Kurulu koordinatörlüğüne yaptığımız başvuruda da, 07.05.2024 tarihli Etik Kurumlar Koordinatörü Prof. Dr. İsa KARAMAN'ın onayıyla çalışmalarımız başlamış oldu.

Etik kurul onayından sonra saha çalışması yapmak için Yalova/Çiftlikköy Kaymakamlığı'nın 19.09.2024 tarihli izin onayı ile görüşmeler yapılmaya başlandı. Görüşmeler, 2024 - 2025 eğitim-öğretim yılı için belirlediğimiz kurslarda eğitim gören belirli kadın kursiyerlerle ve onların müsait zamanlarında yapılmıştır.

¹³² Ö, Demir ve M. Acar, a.g.e. s.173.

¹³³ Aylin Buran, "Nitel Araştırmada Veri Toplama", *Nitel Araştırma, Yöntem, Teknik Analiz ve Yaklaşımları*, Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt, (ed.) 3. Bs. Anı Yayıncılık, Ankara: 2021, s. 48.

¹³⁴ Gordon Marshall sosyoloji sözlüğü çevirenler Osman akınay Derya Kömürcü, bilim ve sanat Yayınları, Ankara: 1999, s. 281.

Mülakatın yapılacağı kursiyerlerle tanışıldıktan sonra, görüşmelerin mahiyeti hakkında genişçe bilgilendirme yapılmıştır. Akabinde onlara bu mülakatın neden yapıldığı anlatılmıştır. Şöyle ki, daha güzel bir eğitime katkı sağlamak ve şayet olası sorunlarımız ve problemlerimiz varsa, bunların tespit edilerek gidermeye, telafi edilmeye yönelik bir çalışma olduğu açıklandı. Ayrıca yapılan bu görüşmede isim belirtilmeyeceği, kimliklerinin saklı tutulacağı ifadeleri de, onların olası soru işaretlerini de gidermiş oldu.

Bu konuda Yalova Üniversitesinin İnsan Araştırmaları Etik Kurulunun “Aydınlatılmış Onay Formu”nu okuyarak ve okutarak yapılacak işlemler hakkında yapılacak işlem hakkında ayrıntılı bilgilendirme yapılmıştır. Formda kısaca; araştırmayı yapan ve araştırmanın konusu, amacı; yetişkinlerin manevi ihtiyaçları ile din eğitimi arasındaki ilişkinin incelenmesi, böylece elde edilecek verilerle din eğitiminin, yetişkinlerin dini, manevi ihtiyaçlarını karşılamada daha etkili olması yönünde ilgili mercilere öneriler sunulacak olması belirtilmiştir. Mülakatların;

1. Yüz yüze olarak gerçekleştirileceği,
2. Ses kayıtları alınacağı,
3. Verilerin analizinde betimleyici analiz yöntemi tercih edileceği söylenmiştir.
4. Çalışmada, isimlerinin kodlanarak yer verileceği, yarı-yapılandırılmış olarak hazırlanmış açık uçlu sorularla yaşadıkları deneyimlerine ve tecrübelerine göre kendilerini kısıtlanmış, sınırlandırılmış hissetmeden cevaplamaları istenmektedir.
5. Onlara, araştırma için tahminen bir saat kadar süre ayırmaları gerektiği belirtilmiştir.
6. Bu çalışmaya katılmanın da tamamen gönüllülük esasına dayanmakta olduğu bildirilmiştir.
7. Çalışmanın amacına ulaşması için de kendilerinden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, kendilerine en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamaları istenmektedir.
8. Bu formu okuyup onaylamaları, araştırmaya katılmayı kabul ettikleri anlamına geleceği belirtilmiştir.
9. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına sahip oldukları da ifade edilmiştir.
10. Sonuçta, bu çalışmadan elde edilecek bilgilerin tamamen araştırma amacı ile kullanılacağı, kişisel bilgilerinin de gizli tutulacağı; ancak verilerinin yayın amacı ile

kullanılabileceği, şayet araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duydukları takdirde araştırmacıya telefonla ulaşabilecekleri de söylenmiştir.

11.“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu”¹³⁵ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum, şeklinde bilgilendirme yapılmıştır.

Mülakata muhatap olan kadın kursiyerlerimiz ortalamaile yaş aralığına tekabül etmektedir. Yapılan mülakatlarımız yaklaşık bir saatle sınırlı tutulmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırma metodunu uyguladığımız için zaman zaman soru içinde soru sorma ihtiyacı doğmuştur. Mülakatta ses kaydı alınmış, daha sonra yazıya dönüştürülmüştür. Objektif bir değerlendirmeye ulaşmak için kadın kursiyerlerin sorulara verdikleri cevaplar yaptıkları açıklamalar yazıya geçirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler ve çıkarılan sonuçlar tamamıyla verilen ifadelere göre oluşturulmuştur.

Mülakatta Yöneltilcek Sorular:

1. Kendinizden ve eğitim durumunuzdan söz eder misiniz?
2. Kur'an kursuna nasıl başladınız? Tesadüfen mi, yoksa biri mi sizi yönlendirdi?
3. Kur'an kursu sizin için bir ihtiyaç mıydı?
4. Daha önce hiç Kur'an kursuna gitmiş miydiniz? Gittiyseniz, kaç yıl gittiniz?
5. Bu kurslara gelmeden önce kurslarla ilgili bir beklentiniz var mıydı, beklentiniz karşılandı mı?
6. Kur'an öğrenmenin ve Kur'an'a dayalı din eğitimi almanın bireysel açıdan faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Faydalı buluyorsanız açıklayabilir misiniz?
7. Size göre bireysel açıdan bu kurslar faydalı mıdır? Sizin hayatınıza bir katkısı oldu mu?
8. Kur'an kursuna başladıktan sonra çevreniz -yakın uzak- nasıl karşıladı?
9. Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, sizce insanların dini duygularını güçlendirme; inanç ve ibadetlerini daha bilinçli yapmalarını sağlama konusunda etken midir?

¹³⁵ EK-3

10. Müslüman olarak her bireyin kendi dininin kitabını öğrenmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız evet veya hayır ise, bunun nedeni sizce nedir?

11. DİB'nin söz konusu kursları açmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? DİB'in bu tür hizmetlerinden memnun musunuz?

12. Diyanetin dışında bir sivil toplum kuruluşunun (vakıf/dernek) Kur'an kursu açmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz böyle bir kursa katılmayı ve devam etmeyi düşünür müsünüz?

13. Devam ettiğiniz bu kursların en çok hangi yönünü beğendiniz? Beğenmediğiniz, değişmesini istediğiniz yönleri var mıdır? Önerileriniz nelerdir?

14. Kur'an kursuna gittiğiniz zamandan sonra değerlerle ilgili farkındalığınız arttı mı? Arttıysa, bunu açıklayabilir misiniz?

15. Devam ettiğiniz kursların en çok hangi yönünü beğendiniz veya beğenmediğiniz, değişmesini istediğiniz yönleri var mıdır?

3.3. Sosyal Araştırma

Araştırmada çalışmanın problemi, gerekçesi, araştırmanın ne için yapıldığı üzerinde durularak tez konusuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın problemi, konu ile ilgili hipotezler ve çalışma sonucunda toplanan verilerin analizi ve açıklamaları yapılmıştır.

3.3.1. Araştırmanın problemi: Araştırmamızın temel problemi, Kur'an kursundaki yetişkin din eğitiminin bireysel ahlâka etkisinin olup olmadığı, olmuşsa nasıl bir etki gösterdiğini anlamak ve ortaya koymaktır. Açıklamaya geçmeden önce, burada bir hususa dikkat çekilmesi önemlidir. John W. Creswell, bu konu ile ilgili şu açıklamaları yapmaktadır:

Tüm iyi araştırmaların, çözümlenmesi gereken bir konu ve problemle başladığını fark ettiniz mi? Nitel çalışmalar, bir çalışmadaki araştırma problemi veya konusu üzerinde genişletilen bir girişle başlar. Problem terimi yanlış adlandırılmış olabilir ve araştırma yazma konusunda deneyimsiz kişiler bu bölümü yazarken zorlanabilirler. Bu bölümü “problem” olarak adlandırmak yerine “araştırma gerekçesi” ya da “araştırma ihtiyacı için gerekçeler oluşturma” olarak adlandırmak daha anlaşılır olabilir.¹³⁶

Buradan hareketle, Kur'an Kursu öğreticisi olarak bu konunun seçilmesinin gerekçesi, Kur'an kursunda eğitim ve öğretim gören yetişkin kadınların, aldıkları bu eğitimin, kendilerinde nasıl bir etki ve katkı gösterdiğinin anlaşılması içindir.

3.3.2. Konu ile ilgili hipotezler

H.1. Sosyal bir ihtiyaç olduğu düşünülen Kur'an kursuna karar verip başlayan ve kursu yakından tanıyan bireylerin dünyaya bakışı olay ve olguları değerlendirışı değişmektedir.

¹³⁶ John W. Creswell, Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşım Göre, Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, 3.bs.dan çeviri, çeviri editörleri, Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013, s.130

H.2. Bireylerde hâkim olan kanaat; özel kurslara göre Devletin açmış olduğu kursları daha güvenli ve daha objektif bilgiler verdiği yönündedir.

H.3. Kursların hem bireylerin özel hayatlarına hem de topluma yönelik büyük faydası olduğu düşünülmektedir.

H.4. Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için kursa gitmek, kamuoyu tarafından genelde tasvip edilmektedir.

H.5. Kur'an'ı öğrenmenin ve Kur'an'a dayalı din eğitimi almanın, bireyin maneviyatına ve ahlâkına katkı sağlamaktadır.

H.6. Her Müslüman'ın kendi kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i ve dinini öğrenmesi önem arz etmektedir.

H.7. Halkın hurafeden arınmış, sahih bilgileri öğrenmelerini ve kendi kitapları olan Kur'an-ı Kerim'i doğru ve düzgün bir şekilde okumalarını temin için, DİB tarafından her yaşta halka yönelik olarak böyle kursların açılması tasvip edilmektedir.

H.8. Kur'an kursu ile ilgili kişisel değerlendirmeler, genel manada/genellikle olumlu yöndedir.

3.3.3. Toplanan verilerin analizi ve açıklanması

Kursiyerlerin, sorulara verdikleri cevaplar ve getirdikleri açıklamalarda ortak noktalar olduğunda, içlerinden, tezin konusu ve sorulara verilen cevabın konuyla daha ilintili olanların tercih edilmiştir. Böylece muhtemel olası tekrarlardan kaçınılmıştır.

H.1. Kursların hem kişisel olarak özel hayatlarına hem de topluma büyük faydası olduğu, yapılan görüşmelerde kursiyerlerin genellikle verdikleri cevaplar, örneklerle yaptıkları açıklamalar, bu hipotezi doğrular mahiyette teyit etmektedirler. Kursiyerlerin ifadelerinden Din ve dini ritüeller konusunda doğru bildiklerini zannettikleri pek çok bilginin tashih edildiği anlaşılmaktadır.

K.1 nolu kursiyerin, Kur'an kursuna tesadüfen gitmediğini, çocukluktan beri zaten Kur'an kursuna gitmiş olduğunu, okumalarını ve bilgilerini geliştirmek ve desteklemek için tekrar gitmek istediğini, çünkü bunun kendisi için bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

K.2 nolu kursiyer, hocasının yeğeni olan bir arkadaşının vesilesi ve tavsiyesi üzerine başladığını, önce, "Kur'an-ı Kerim'i biliyorum, ne gerek var?" dediğini, sonra da gidip kayıt yaptırdığını ve süreç içerisinde başlamasının çok güzel olduğunu ve Kur'an kursunun, Kur'an-ı Kerim'i öğrenme yönündeki ihtiyacını karşıladığını ifade etmiştir.

Annesinin teşvikiyle Kur'an kursuna başlayan;

K.3 nolu kursiyer, ilk gittiğinde, devamının bir ay kadar kısa sürdüğünü, sonra kendi kendine evde okuyarak ilerletmeye çalıştığını daha sonra, yaklaşık 2 yıl önce Kur'an-ı Kerim'i daha güzel okumak için tecvit bilgisini öğrenmek için tekrar gittiğini söyler. Bu kursun "yanlışlarımı düzeltmek için, iyi bir eğitim alabilmek için, her şeyi doğru öğrenmek için" kendisi açısından faydalı olduğunu belirtmiştir.

K.4 nolu kursiyerin bu hipotezle ilgili yaptığı açıklamaları aynıyla aktarmayı faydalı bulmaktayım: "İlkokul mezunuyum. 64 yaşındayım. 4 kızım var. Hayatım mutlu ailede geçti; imanlı, inançlı bir ailede geçti. Çocukları büyütüp evlendirdik. Sonrasında kursa gitme vaktim oldu. Hayatımda en mutlu olduğum yer kursmuş. Hayatımın anlamını orada buldum. Beni tatmin eden yer orasıymış. Aradığım şeyi orada buldum. Bir gün kendim elime Kur'an-ı Kerim'i alıp gittim. Hep istiyordum o zaman, ancak fırsatım oldu. Kur'an kursu, benim için ihtiyaçtı" diyerek kendi hayatında bu kursun işlevini ve katkısını dile getirmiş olmaktadır.

K.5 nolu kursiyer, eşiyle beraber, bu işleri (din işleri ile ilgili), sevdiklerini, eşinin cami dernek başkanı olduğunu, kendisinin de "kadınlara yönelik böyle bir şey yapalım" diye çay ocağında kursun açılması için çalıştıklarını belirtmiştir. Kendisinin Kur'an okumasını bildiğini, ama tam mahreçli, tecvitli öğrenmek için kursa başladığını, bunun da kendisi için bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.

K.15'in hikâyesi, daha farklı bir özellik taşımakla birlikte aynı tema ve aynı duyarlılığı göstermektedir: "Benim hikâyem çok farklı, Kur'an-ı Kerim ile alakalı. Allah'ıma şükrediyorum. 22 yaşındayken babamı kaybettim. Komşumuzun kızı babama Yasin okurken Ben hem babamın acısına hem de o Yasin'i benim okuyamayışımın acısına ağladım, çok ağladım. Üzüntüden Mide kanaması geçirdim. Komşularımıza rica etmiştim; akşam olunca beni çalıştırmaları, Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğretmeleri için. Müsait olmadılar ve bana göstermediler. O öyle kaldı. Sonra ben evlendim. Annem de bizimle beraber yaşadı. 8 yılı Alzheimer olarak geçti. 2014'te Annem rahmetli oldu. Evimizin karşısında bir hoca vardı. Efendi Hazretlerinin dergâhında yetişmişti. 'Gel ben sana öğreteceğim' dedi. Ben tanımıyorken, onun dizinin dibinde oturdum. Elif cüzünden Kur'an-ı Kerim'e geçirdi.

2018'de Yalova'ya geldik yerleştik. Köprünün üzerinden Geçerken iki hanımın tesadüfen aralarındaki konuşmayı duydum. "Kur'an kursu açılıyor, sen de gel" diyordu. Döndüm arkamı ve "Selamünaleyküm" dedim. "Aleykümselam" dediler. "Ben buranın yabancısıyım Kur'an Kursu arıyorum buralarda var mı?" diye sordum. "Merkez Caminin orada var"dediler. Eşimi

aldım geldik. Camide yokmuş, müftülüğe yönlendirdiler. Orada bu kursumuzu gösterdiler. “Kur'an kursu olarak ilk burada başladım... Bu kurslar benim için ihtiyaçtı; yediğim ekmek gibi, içtiğim su, aldığım nefes gibi ihtiyaçtı. Bilmek istiyordum. Rabbim bize indirmiş bu Kitabı, 23 senede. Bizden neler istiyor? Peygamber Efendimiz bizim için nelerle uğraşmış? Bunları öğrenip ibadet etmek istedim” şeklindeki açıklamalarıyla bu kursların ve bu kurslardaki tedrisatın hayatındaki yerinin ne kadar önemli bir yer tuttuğunu ifade etmiştir.

Diğer kursiyerler de benzer açıklamalarla kursun hayatlarına değdiğini, sosyalleştiklerini ve bilmediklerini, daha doğrusu bildiklerini zannettikleri yanlış bilgileri bu kursta düzelttiklerini dile getirmişlerdir.

H.2. Bireylerde hâkim olan kanaatin, devletin açmış olduğu kursları daha güvenli ve daha objektif bilgiler verdiği yönünde olduğu hipotezine aldığımız açıklamalara baktığımızda; K.6'nın ifadesinde; “Boşluğa düştüğüm bir zamanda, bir arkadaşın tavsiyesiyle vakfa gittik. Sohbet yapıyorduk ama o bana yeterli gelmedi. Orada belli kişilerin düşünceleriyle, görüşleriyle, açıklamalarını, sohbetlerini dinliyorduk. Kur'an kursunda ise tamamen bir eğitim ve ihtiyacımız olan şeyleri alıyoruz” derken, bu açıklamalardan eğitimi başka amaçlara araçsallaştıran bir kursun tercih edilmediği anlaşılmaktadır. Hatta K.7, DİB'nın dışındaki kurslar için; “Karşıyım, bunların açtığı kurslara katılmam ve devam etmem” şeklinde daha keskin bir duruş sergilediği görülmüştür. Bu açıklamaların yanında K.8'in yaptığı açıklamalarda görüldüğü gibi daha mülayim, daha toleranslı değerlendirenler de olmuştur. Ancak, buna rağmen o, kişisel olarak açılan o kurslara hiç gitmediğini, hep diyanetin kurslarına gittiğini ifade etmiştir. K.9 ise tecrübeyi yaşamış biri olduğu için, eleştirel yaklaşarak açıklama yapar: “Açılmasını istemiyorum, onlar da dini anlatmaya çalışıyor, ama eğitimdeki yöntemleriyle dinden uzaklaştırıyorlar. Bunu yaşadım, gitmeyi düşünmüyorum” demiştir. K.11 de aynı şekilde tecrübeyi yaşamış biri olarak kararında kesinlik vardır: “Ben istemem, kendi hayatımda da tanık oldum. Kafa karıştırıcı bilgiler verildi. Oysa Diyanet Allah'ın kurallarını bize öğrettiği için bana göre bizim çizgimiz tek olmalı, o başka, diğeri farklı şeyler söylüyor. Onun için diyaneti tercih ederim.”

H.3. Kursların hem kişisel olarak bireylerin özel hayatlarına, hem de topluma yönelik büyük faydası olduğu düşüncesini, kursiyerlerle yapılan mülakattan anlaşılmaktadır. K.16'nın bu hipotezi doğrular mahiyetteki açıklamalarını görmek mümkün olmuştur: “Çok faydalıdır. Ben kendi adıma söyleyeyim ayrılık ve hastalığım sürecinde boşluğa düşmüştüm. O boşluğumu Kur'an kursuna gelerek doldurdum. Burada meal olarak okuduklarım, hocamın anlattığı dini bilgilerle ben, yaşadığım şeylerin sadece bana yapılan şeyler olarak düşünmüştüm. Sonra

anladım ki, Rabbim bizi bu dünyaya göndermişse herkesi bir sınava çekecektir. Bu da benim sınavımdır, diye düşünerek kendimi olumladım, sonra da. K.18'in yaptığı açıklamaları da bu kursların bireysel açıdan faydalı olduğunu kendisi için hayatına katkısı olduğunu, Kur'an-ı Kerim'i öğrendikten sonra, Kur'an'a uygun olup olmadığı yönünde davranışlarına daha çok dikkat etmeye başladığını, Aklıma daha çok bu sorunun geldiğini söylemiştir. Bu açıklamalar, kurslarda görülen eğitim ve öğretimin kişinin sorumluluğunun bilincine varmasına yardımcı bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

“Sinirimi biraz daha kontrol altında tutmaya çalışıyorum. Dedikodu, gıybet, birisi hakkında en çok yaptığımız günaha daha çok dikkat etmeye başladım. İki kişi üçüncü bir kişi hakkında konuştuklarında onlara dâhil olmuyorum, sessiz kalmayı tercih ediyorum.” K.19'un bu açıklamaları bu yöndeki faydaya işaret etmektedir. Bu düşünceler, Kur'an kurslarında görülen eğitim ve öğretimin bireyin ahlâkı üzerindeki olumlu etkiyi göstermektedir.

K.20 de, kursların sosyalleşmedeki etkisinden ve sağladığı faydadan söz etmiştir: “Benim hayatıma çok katkısı oldu. Sosyal ortama giriyorsun, değişik arkadaşlarla tanışıyorsun, birbirine sevgi-saygı ortamı oluşuyor; ufacak bir şey de, sıkıntı anında Kur'an'a sarılıyorum. Rabbim de buna karşılık veriyor, diye inanıyorum. Vakıa ve Fetih suresini okuduğumda rahatlıyorum.”

K.2'nin açıklamaları şöyle: “Tabii ki faydalı. Yani ben açıkçası çok faydasını gördüm. Eskiden haftada beş gün gidiyordum. Ezberlerimi gayet güzel yaptım. Şimdi haftada bir. Böyle terapi gibi geliyor bana. Haftada bir gün gitmeme rağmen, sabırsızlıkla böyle bekliyorum o günü.

-Peki, açıklayabilir misiniz; bu katkısını, siz ne hissettiniz; kendinizde, yaşam alanınızda ne değiştirdi?

-Mesela en baştan tesettürüme daha çok dikkat ediyorum, ondan sonra namazlarımı daha dikkatli kılıyorum yani. Mesela bilip de ertelediğim şeyleri, dini açıdan. Yani bunu biliyorum ama erteliyorum. Evet bunları oraya gittikten sonra yapmam gerektiğini daha da iyi anladım.

-Yani sorumluluklarımızı ertelemiyorum, diyorsunuz.

-Şu anda evet, bu katkısını görüyorum kendimde.”

K.15. “Bireysel olarak çok faydalı. Bir kere hem Allah yoluna geliyorsunuz hem de örneğin hakkı hukuku daha iyi öğreniyorsunuz. Kul hakkına girmemeyi öğreniyorsunuz. Gıybetin ne kadar kötü bir şey olduğunu öğreniyorsunuz. Kadınız illaki şaşıyoruz. Burada yardımlar

oluyor birbirimize. Topluma da yardım yapıyoruz. Ahlâkımız da daha güzel oluyor. Nasıl namaz kılan insan küfürlü konuşmazsa Kur'an-ı Kerim öğrenip de Rabbinin isteklerini yapan insan ahlâklı bir kul olur” diyerek bu kursların, kişisel ahlâki olgunlaşmaya katkı sağlamasıyla bireysel ahlâkın oluşması ve güçlenmesine zemin hazırlamış olduğu anlaşılmaktadır.

H.4. Yapılan araştırmada, Kur'an'ı öğrenmek için kursa gitmenin genelde tasvip edildiği görülmüştür. K.10'un ifadesine göre, çevresi tarafından güzel karşılandığını, ancak kendisinin Kur'an'ı zaten bildiğini söylemişler. Buna rağmen o, Kur'an'ı her okuduğumuzda içinde farklı şeyler bulabildiğim bir kitap olarak değerlendirdiği için bu ihtiyacını kursa gitmekle karşıladığı anlaşılmaktadır.

K.2 yaptığı açıklamada, “Yakın akrabalarım, muhafazakâr bir aileden geldiğim için onlar çok takdir ettiler. Tabii onlar takdir ediyorlar, onaylıyorlar. Ama çevrem şey yani biraz daha farklı olduğu için çok şey yapmıyorlar, (onaylamıyorlar, gereksiz görüyorlar) ama ben tabii ki dinlemiyorum.” Dedikten sonra aramızda şu konuşmalar cereyan etti:

-Ne diyorlar mesela? Kursa gittiğinizi nasıl yorumluyorlar?

-Yetmedi mi artık? Hani uzun süre gittiğim için, yetmedi mi? Kur'an biliyorsun, gerekli değil artık, gerek yok. Ben de onlara; gelin, sadece Kur'an değil, yani dinimiz sadece Kur'an'dan ibaret değil.

-Neleri alıyoruz; Kur'an'dan, Arapça okunmasının dışında?

- Tabii ki bize ne anlattığı ve uygulanmasını söylüyoruz.

K.15'in yorumu çevrenin her iki kanadını ifade niteliğinde olmuştur. Olumluyanlar olduğu gibi olumsuz bakanlar da olmuştur. Şöyle açıklamaktadır: “Eşimden Allah razı olsun. Eşim kendi eliyle tuttu getirdi, destekledi. Hiçbir zaman bana mâni olmadı yolumu açtı. Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye başlamadan önce tesettürsüz bir vatandaşım. 2014 yılında tesettüre girdim. O zaman da çevrem beni dışladı. Kur'an kursuna iki sene gittin, niye gidiyorsun? Ama bunun tadını lezzetini alan bir kulum, ben ne kadar bir kelime daha öğrenirim gayesindeyim. Bu konuda aldığın tebrikler oldu tepkiler de oldu, ama olumlu tarafı daha fazla oldu. Ben başardım.”

H.5. “Kur'an'ı öğrenmenin ve Kur'an'a dayalı din eğitimi almanın, toplumun maneviyatına ve ahlâkına katkı sağlamaktadır” hipotezi çerçevesinde konuşmacılardan aldığımız açıklamalar şu meyandadır. K.4, etken olduğunu, ibadetlerini daha düzenli yaptığını, Kur'an-ı Kerim'i,

evde Hoca varmış gibi okuduğunu ifade etmektedir. K.6'ya, "Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, insanların dini duygularını güçlendirme; inanç ve ibadetlerini daha bilinçli yapmalarını sağlama konusunda etken midir?" diye sorduğumuzda, şu ilginç cevabıyla karşılık vermiştir:

"Can alıcı bir soru bu. Ben kendimde şunu fark ettim; çok da doğru namaz kılmıyordum. İbadetlerimi eksik yaptığımı... Ve ben bu eksiklikleri Kur'an kursunda kapattım."

K.13. Etken olduğunu, hayata başladığımızda, bizlerin insan olarak bir şey bilmediğimizi, ama bu kurslardan, Kur'an-ı Kerim'den alacağımız çok şey olduğunu söyleyerek bu kurslarda görülen/gösterilen ve icra edilen tedrisatın, insanın insan-ı kâmil olarak yetişmesinde ne kadar önemli bir yer aldığını ifade etmiştir. K.3. Etken olduğunu, özellikle de manasını, anlamını öğrenmenin önemine dikkat çekerek örnek verir: "Fatıha'yı okurken ne dediğini anlayabiliyorsun, o an ne istediğini biliyorsun Allah'tan" sözleriyle ibadet ve taatin inceliklerini okumakla, okumanın hayattaki karşılığını bilmekle anlaşılabilceği yönünde görüşünü belirtmiştir.

H.6. Her Müslüman'ın kendi kitabı olan Kur'an'ı ve dinini öğrenmesi şarttır. Hipotezine yönelik olarak yapılan açıklamalarda, K.1'in cevabının evet olduğunu, bir insanın seçtiği dini yaşaması için ilk önce onu öğrenmesi gerektiğini, çünkü öğrenmeden o dini yaşayamayacağına göre, cevabının 'evet' olduğu yönünde olmuştur. K.20, Müslüman olarak her bireyin kendi dininin kitabını öğrenmesi gerektiği yönünde düşüncesi sorulduğunda, olumlu düşündüğünü belirtmiştir. Böyle düşünmesine gerekçe olarak, bununla kendini daha düzgün ifade edebileceğini, bu durumda insanî iletişimde, insanın birbirine karşı daha saygılı ve daha ileri görüşlü olacağını, çünkü Kur'an-ı Kerim'in açıklamalarında, beşerî ilişkiler yönünden her şeyi kapsadığını ifade etmiştir. K.15 de, "Tabii ki öğrenmeli. Kur'an her şeyin temeli. O bir hayat, onu okumayan hayatı anlamaz" diyerek Kur'an'ın öğrenilmesi ve öğrenilen düsturların hayata geçirilmesinin elzem olduğunu vurgulamıştır.

H.7. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, halka yönelik her yaşta, böyle kursları açması tasvip görmekte olduğu hipotezi değerlendirilirken kursiyerlerden gelen açıklamalar, onu onalar mahiyette olduğu görülmüştür. Kursiyerlerden K.9, "Çok memnunum. Eskiden böyle kurslar yoktu. Çocuklara yönelik vardı. Şimdi yetişkin bireylere... 70-80 yaşında insanlar geliyor, böyle kurslar devam etmeli. Tek korkumuz, kapanmaz, İnşallah çoğalır" diyerek hem tasviplerini hem de endişe ve beklentilerini açıklamış olmaktadır. K.8, bu kurslarla ilgili memnuniyetlerinin bir göstergesi olarak, torunlarını da 4-6 yaş ve yaz kurslarına gönderdiğini

ve gitmelerinden çok hoşnut olduğunu belirtmiştir. Bu kurslar değerlendirilirken K.17'nin ifadesine göre, bu kursların kendileri için daha güvenli olduğunu düşünüyor olmalarıdır. K.2, değerlendirmesinde, çok memnun olduklarını ve bu kursun açılmasına sebep olanlardan Allah'ın razı olması yönünde duada bulunurken hocaları için de aynı duygularla 'Tüm hocalarımızdan da en baştan en sona kadar emeği geçenlerden Allah razı olsun!' duasıyla çok memnun olduklarını belirtmiştir.

K.14, "Çok memnunum. İyi ki Devletimiz dine önem verip bu kursları açıyor. Kadınlar olarak evimizden dışarı çıktığımızda hem dinimizi öğreniyoruz hem de sosyal hayatta kendimizi mutlu hissediyoruz, içimiz ferah oluyor." Şeklindeki açıklamalarıyla tasviplerini bildirmiştir. K.16 ise, kendisinin lise yıllarında yasak olduğu için Kur'an kursuna gidemediğini belirterek son dönemdeki gelişmelerden memnuniyetini belirtmektedir: "Rabbime çok şükür, her mahallede Kur'an kursu açıldı. Herkese imkân verildi. Hiç kimse diyemez ki, 'benim Kur'an-ı Kerim öğreneceğim yer yoktur' diye. Şu anda herkesin istediği yerde istediği şekilde dinini öğreneceği yer var, bu hizmetlerden memnunum."

H.8. Kursla ilgili değerlendirmelere bakıldığında, K.12, kursların, hem bireye hem de topluma faydası olduğunu söyler. Burada kurulan güzel dostluklardan ve gelişen sosyalleşmelerden söz eder. Ancak kursların fiziki ortamın daha çok bakımı yapılabileceğini belirtmiştir. K.5'in ilgi çekici açıklamalarını görmekteyiz: "Bir aile olduk hocamızla, arkadaşlarımızla. Aynı mahallede 27 yıl oturdum, tanımadığım ya da sadece selam verip geçtiğim insanlarla aile gibi olduk..." K.8, kursla ve kursun hocasıyla ilgili değerlendirmelerinde memnuniyetini ortaya koymuştur: "Çok güzel bir eğitim alıyoruz. Kardeşlerim diyanette çalışıyor. Diyanetin çizgisini beğeniyorum. Sizlerle de gurur duyuyorum. Kur'an-ı Kerim'in mealli açıklamalarını istiyorken siz zaten o şekilde işliyorsunuz dersi" derken bu kurslarda yetişkinler/kadınlar için Arapça eğitimin de olmasını istediğini ifade etmiştir. K. 17'nin, vatan sevgisinin kendisinde var olduğunu, ama buraya geldikten sonra arttığını hissettiğini ifade etmiş olması önemli bir değerlendirme olsa gerektir. K.19, değerler yönünden konuya yaklaşıp, kursta gördüğü eğitim sürecinde kendisi için maddiyatın sanki biraz değerini kaybettiğini, daha çok maneviyata yöneldiğini belirtmiştir. Bunu bir örnekle açıklar: "Alışverişte, markette komşuyla yaşadığım bir olayda, büyümesin, sıkıntı olmasın, o haklıdır ben haksızım, günah olur mu? endişesiyle kendimi daha çok geriye çekmeye çalışıyorum. Dilime sahip olmaya çalışıyorum. Çocuklarıma da bunu aşılamaaya çalışıyorum."

Kurslarla ilgili değerlendirmesini bilgi ve sosyal yaşam açısından yapmaya çalışır: "Burası bir kurs gibi değil, aile, ev gibi tüm arkadaşlarla birbirimize alıştık. Zamanımı bir yerlerden kısıp

buraya zaman ayırıyorum. Mesela, rahatsızım, haftada 3 gün spora gidiyorum ama ona rağmen öğleden sonra koştur koştur buraya gelmeye çalışıyorum. En beğendiğim yönü aile gibi olması, bir de sadece Kur'an-ı Kerim öğrenmiyoruz burada, ilmi hal, Siyer dersleri işliyoruz. Sohbetlerimiz çok güzel. Evde olsam Kur'an-ı Kerim okurum ama konuları bu kadar detaylarını yapamam. Ramazan ayında, orucun özelliklerini, Kurbanda, kurbanı anlatıyor.”

Bu açıklamalarından sonra kursun önemine binaen şu öneriyi getirir: Sayıları artırılmalı, tanıtım, duyurulma konusunda, ‘burada kurs var’ diye broşür dağıtılmalı, halkın yoğun olduğu yerlerde...”

Bölüm sonucu

Yetişkin din eğitimi ve öğretimiyle ilgili röportajların yapılacağı Kur'an kurslarının ve öğrencilerinin tespiti ile birlikte, görüşme onayı alındıktan sonra, çalışmalara başlanarak, kursiyerlerle yapılan mülakatlar prosedüre uygun bir şekilde tamamlanmıştır. Sonuçta, yapılan görüşmelerin ardından elde edilen veriler ve değerlendirmelerle bu bölüm sonuçlandırılmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse, bu bölümde tezle ilgili kursiyerlere verilen bilgilerin anlaşıldığı, sorulara verdikleri cevaplarda ve açıklamalarda görülmüştür. Tezin amacı doğrultusunda ortaya konan hipotezler de birey ahlakının ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Böylece, ahlakın evrensel değerler çerçevesinde neşvünema bulmasında Kur'an Kurslarında bireylere verilen eğitimin ahlâki bir yapıyı oluşturmada vaz geçilmez kurumlar olduğu anlaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlık tarihi boyunca birey ve toplum hayatında önemli bir yeri olan dinin muhatabı hiç şüphesiz insandır. Bununla birlikte insanın ontolojik yapısı düşünüldüğünde, onun bir nefsi; hâl ve hareketlerine yön veren bir karakteri olduğu hiç şüphesizdir. Dolayısıyla yaratılış itibarıyla eğitime, irşada ve bir rehber tarafından yönlendirilmeye ihtiyaç duyabileceği zamanlar olabilmektedir. Bu durumlarda bu işlevi yerine getirecek olan din ve din eğitimi çerçevesinde eğitim-öğretim kurumlarının varlığıdır.

Çalışmamız bu eğitim kurumlarından biri olan ve yaygın eğitime hizmet eden Kuran Kurslarını ele almış; “Kur’an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlâka Etkisi Yalova/Çiftlikköy Örneği” başlığı ile söz konusu kurumların birey ve toplum üzerindeki önem ve etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun için öncelikle “Kur’an, Ahlak, Yetişkin, Eğitim ve Öğretim” kavramlarını ele almış; konunun daha iyi anlaşılmasını hedeflemiştir. Zira dinin yapısı, ritüelleri ve dini yaşayışın imkânı üzerinde durulduğunda din ve birey, din ve toplum gibi dinin ön planda olduğu konular önem arz etmektedir.

Dini, birey açısında ele aldığımızda, insanda doğuştan var olan, kutsala bağlılık duygusunun hayattaki yansımaları olarak ortaya çıktığı tutum ve davranışlar olarak değerlendirebiliriz. Bununla birlikte dini, insanın doğasında bulunan ve yaşam süreci boyunca gelişen bir yetenek, karakter eğitimi ve ihtiyaç olarak da görmek mümkündür. Dini, toplumsal bir olgu olarak düşündüğümüzde ise bireyler arası ilişkilerin yönünü ve niteliğini belirlemede önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Zira dileyen her insanın günlük hayatını inandığı değerler doğrultusunda huzur ve refah içerisinde sürdürmek istediğinde din, bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanda bu ihtiyaç düşünüldüğünde ona ontolojik açıdan bakmakta fayda vardır.

Tasavvufî literatürde insan, ilahi özden ona üflenene ve çeşitli mertebelerden geçerek olgunlaşan bir cevher olarak değerlendirilir. Birey bu çeşitli mertebelerden geçerken kendi haline bırakılmamıştır. Bunu, Kıyamet Suresi 36. Ayetteki “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?” ifadesinde görmek mümkündür. İfadeden anlaşıldığı üzere insanın doğru istikametten ayrılmaması ve kemalle yaşamını sürdürmesi için kendisine akıl, irade vb. birtakım özellikler verilmiş; ona yol gösterecek rehberler gönderilmiştir.

Bu rehberler arasında şüphesiz en önemli yol gösterici Kuran-ı Kerim’dir. Kur’an’ı öğrenmek ve bu doğrultuda eğitim almak isteyen Türk vatandaşları için Türkiye’de farklı dönemlerde farklı din eğitimi süreçleri yaşanmıştır. Günümüzde örgün anlamda din eğitimi ve öğretimi devletin yetkili kurumları tarafından belirlenen mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Talim ve Terbiye Kurulu ile Din Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan programlar esas alınmıştır. Yine günümüzde yaygın din eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 27 Mart 2002 tarihli ve 23 sayılı Başkanlık Onayı ile yürürlüğe giren “Kur’an Kursları Yönergesi” ile belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştur.

Çalışmamızın da konusu olan Kur’an Kursları, din eğitimi alanında önemli işlevler üstlenmiştir. İsteyen bireylere, gönüllülük esası üzerine; inanç, ibadet, karakter ve ahlak anlayışını şekillendirecek şekilde eğitimler vermiş; özellikle yetişkin bireylere yaygın eğitim kapsamında hizmetler sunmuş ve sunmaya devam etmektedir. Bu anlamda yetişkin din eğitimi, genel olarak belirli bir yaşa ulaşmış fakat din eğitimi alma fırsatı bulamamış şahıslara

ya da dinî bilgi ve birikimini geliştirmek isteyen kişilere yönelik gerçekleştirilen yaygın bir eğitim tr olarak tanımlanabilir. Ayrıca yetişkin din eğitiminin temel amacının, “Hayat Boyu ğrenme” anlayışı çerçevesinde bireylerin dinî ihtiyaçlarına cevap vermek, dinin yaşamdaki pratik boyutunu anlamlandırmalarına katkıda bulunmak ve bu alanda bilimsel çalışmalar gerçekleştirmek olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm bu söylem ve tanımlamaların temel amacı, yaygın din eğitiminin Kur’an Kurslarında hedeflenen amaç ve kazanımlara ulaşıp ulaşmadığını tespit etmek ve araştırmamızın temel problemi olan Kur’an Kurslarındaki yetişkin din eğitiminin bireysel ahlâka etkisinin olup olmadığı, olmuşsa nasıl bir etki gösterdiğini anlamak ve ortaya koymaktır. Ayrıca bireylerin bu alandaki bilgi ihtiyacını doğru ve güvenilir kaynaklardan karşılayacak şekilde eğitim görüp görmediklerini belirleyip görüşlerini analiz etmektir. Dolayısıyla alışmamızda, Kur’an kurslarında verilen yetişkin din eğitiminin bireysel ahlâk üzerindeki etkisi incelenmiş, bu eğitimin toplumsal katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yetişkin bireylerin söz konusu eğitime dair görüş ve izlenimleri değerlendirilerek, eğitim sürecinin olumlu ve olumsuz yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu anlamda, Yalova/Çiftlikköy evreninde, Hacı Mehmet Bakay Camii Kız Kur’an Kursu, Sahil Siteler Kız Kur’an Kursu, Kelebek ayırı Kız Kur’an Kursu, Mehmet Akif Ersoy Kız Kur’an Kursu, Merkez Kız Kur’an Kursu ve Kavaklı Camii Kız Kur’an Kursu olmak üzere altı kurstan toplam yirmi kursiyer ile mülakat yapılmak üzere sorular hazırlanmıştır.

Kursiyerlerin, sorulara verdikleri cevaplar ve getirdikleri açıklamalarda ortak noktalar ele alındığında gittikleri Kur’an Kurslarının kişisel olarak özel hayatlarına, toplumsal olarak da çevrelerine büyük faydası olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte aldıkları eğitimin hayatlarına olumlu katkılar sağladığını, sosyalleştiklerini, bilmedikleri bilgiler aldıklarını daha doğrusu bildiklerini zannettikleri yanlış bilgileri bu kursta dzellettiklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca kursiyerler, aldıkları eğitimin kendi sorumluluk bilincinin farkına varmalarına yardımcı olduğu bu anlamda tesettrlerine, ibadetlerine daha çok dikkat etmeye başladıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak çalışmamızda yapılan araştırma ve mülakatlar ahlâkın pozitif anlamda bireyi nasıl etkilediğini ve ona olumlu katkılar sağlayıp sağlamadığı konusunda önemli veriler ortaya koymuştur. En genel ifadeyle, Kur’an Kurslarında eğitim alan yetişkin bireylerin aldıkları eğitimden memnun kaldıkları sonucunu çıkarmak mümkündür. Bunun yanı sıra güzel ahlâkın kaynağı olan Kur’an’a ve onun öğretildiği mekn olan Kur’an Kursları ile bu kurumlarda gayret ve emek gösteren eğitimcilerin önemi ortaya konulması bakımından çalışmamız önem arz etmektedir. Bu kurumların ve kurumların sunduğu eğitimin devam etmesi adına hak ettikleri değerin verilmeye devam etmesini, donanımsal açıdan çağa ve teknolojiye uygun hale getirilip organize edilmesini önerilerimiz arasında sunabiliriz. Kur’an Kurslarının daha kurumsal bir yapı hale getirilmesi adına bu tür çalışmaların artması öneri ve temennimizdir.

KAYNAKLAR

- Akar, Metin, Yaşar Akdoğan, vd., *Temel Türkçe Sözlük; Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî*, 3. Cilt, 1. Bs., Tercüman Gazetesi Kültür Hizmeti, İstanbul: 1985.
- Akdoğan, Ali, *Kur'an ve Sünnet'ten Örneklerle Sosyal Ahlâk, Sosyal İlişkiler ve Ahlâki Değerler*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2011, s. 40-52
- Akdoğan, Ali, *Din Sosyolojisi*, 2. bs. Ensar Neşriyat, İstanbul: 2019.
- Aktaran, Nesrin, *II. Meşrutiyet Dönemi İslamcılık Akımının Medrese Algısı (1908-1918)*, Sonçağ Yayınları, Ankara: 2021.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlâk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 1975.
- Akyürek, Süleyman, *Din Öğretimi*, 3. bs., Nobel akademik Yayıncılık, Ankara: 2013.
- Arıcan, Sümeyra, *Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgün Din Eğitime Yaklaşımları*, dem (Değerler eğitimi Merkezi Yayınları), İstanbul: 2022.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 4. bs., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara: 2009.
- Ayhan, Halis, *Türkiye'de din eğitimi*, 3. Bs., Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul: 2014.
- Azzam, Abdurrahman, Allah'ın Peygamberlerine Emanet Ettiği Ebedi Risalet, Çev. H. Hüsnü Erdem, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık Neşriyatı, İstanbul: 1961.
- Bahçekapılı, Mehmet, Ahmet Ali Çanakçı, *Din Eğitiminde Ana Konular*, Eski Yeni Yayınları, Ankara: 2021.
- Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi, Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, 4. bs., Yargıçoğlu Matbaası, Ankara: 1974.
- Bilgiseven, Amiral Kurtkan, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul: 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmem Yayınevi, İstanbul: t.y.
- Buran, Aylin, "Nitel Araştırmada Veri Toplama", *Nitel Araştırma, Yöntem, Teknik Analiz ve Yaklaşımları*, Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt, (ed.) 3. Bs. Anı Yayıncılık, Ankara: 2021,
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, 3. bs. Akçağ Yayınları, Ankara: 2015.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Öğretim, Yöntem ve Teknikler*, Plural publications GmbH, Köln: 2019
- Cresswell, John W., *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 5. Bs.dan çev. editörleri: Mesut bütün, Selçuk Beşir Demir, 2. bs., Siyasal Kitabevi, Ankara: 2015.
- Demir Ömer -Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, 6. bs., Ankara: 2005.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 3. bs., fitrat ve seciyye maddeleri. Doğuş Mat. Ankara: 1978.

“Dini Kavramlar Sözlüğü”, haz. Fikret Karaman, İsmail Karagöz vd. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yeni Şafak kültür armağanı, İstanbul: 2009.

Duman, Ahmet *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınları, 1999, s 105, 106. Aktaran: Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*.

Duran, Nizameddin, *Hayatın Filozofu Nietzsche; Din-Toplum ve İnsan*, SR Yayınevi, Ankara: 2020.

Ebû'l- Muhammed Fuat, *Vazaif-i Aile, Derseadet*, 1328, s. 22. Aktaran: Umut Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi*, Dem Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul: 2013.

Er, Hamit (ed.), Önsöz, *Din Eğitiminde Birey ve Ahlak*, Kriter Yayınevi, İstanbul: 2023.

Ersoy, M. Akif *Safahat*, “Hakkın Sesleri”, 9. Bs. Tertip eden, Ö. Rıza Doğrul. İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul: 1974.

Fikret, Karaman, Karagöz, İsmail vd., (Haz). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B. Yay., Yeni Şafak kültür armağanı, İstanbul: 2009.

Gülçür, Musa Kazım, *Kuran'da Karakter Eğitimi*, Işık Yayınları, İzmir: 1994.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, 17. bs., İnsan Yayınları, İstanbul: 2021.

Güneş, Firdevs, *Yetişkin Eğitimi (Halk Eğitimi)*, Ocak Yayınları, Ankara: 1996. Aktaran: Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 4. bs. Pagem Akademi Yayınevi, Ankara: 2010.

Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Fıtrat ve fitri maddeleri, Hayat Yayınları, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul: tarih yok.

Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Öğrenmek ve Öğretmek maddeleri, Hayat Yayınları, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul: tarih yok.

İbni Haldun, *Mukaddime*, 1. Cilt, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak kültür armağanı, Ankara: 2004.

İbn Miskeveyh, *Ahlâk Eğitimi, Tezhibu'l-Ahlâk*, 5. bs., çev. Abdulkadir Şener, İsmet Kayaoglu, Cihat Tunç, Büyüyenay Yayınları, İstanbul: 2022.

Kahraman, Ahmet, *Dinler Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul: 1975.

Karaköse, Şaban, (ed.), *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayın Matbaacılık ve Tic. işl., İstanbul: 2012.

Karaman, Hayreddin, *Fıkıh Usûlü, İslâm Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi*, İrfan Yayınevi, İstanbul: 1971.

Kaya, Umut, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi*, dem Değerler Eğitimi Mer. Yay. İstanbul: 2013.

Kaymakcan, Recep, Hasan meydan, ahlâk değerler ve eğitimi. Dem, Ensar Neşriyat, İstanbul: 2016

Kazancı, Ahmet Lütfi, *Akaid Dersleri, (İslam İmanı)*, İrfan Yayınevi, İstanbul: 1970.

- Kazıcı, Ziya, Halis, Ayhan, “Tâlim Terbiye”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/talim-ve-terbiye> Keşfu’l-Hafa, c.1
- Kılavuz, M. Akif “Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi”, Şaban Karaköse, (ed.), *Etkili Din Öğretimi*, DİDEF Yayınları, İstanbul: 2012.
- Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, toplum maddesi, Rağbet Yayınları, , İstanbul: 2011.
- Korkmaz, Mehmet, “Kuran Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 8, No 19, Haziran 2010, Sayfa 157-158. Aktaran: Emine Kartal, “Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği” (YL-Tezi) 2019.
- Köylü, Mustafa, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, 3. bs., dem (değerler eğitimi Merkezi Yayınları), İstanbul: 2020.
- Mardin, Şerif, *Din ve İeoloji*, 23. bs., İletişim Yayınları, İstanbul: 2015.
- Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, din eğitimi araştırmaları dergisi, İstanbul: Sayı:21, 2011.
- Mayring, Philip, *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*, çev. Adam Gümüş-M. Sezai Durgun, Bilge Su Yayıncılık, Ankara: 2011.
- Montaigne, *Denemeler*, Türkçesi: Sabahaddin Eyyüboğlu, Cem Yayınevi, İstanbul:1999.
- Özen, Ferhat, *Türkiye'de Okuma Alışkanlığı- okumak özgürleşmektir-*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 2001.
- Özkan, Hakan, O. Kâmil Çorbacı, Sevim Ünal, “Kur'an Kursu Öğrencilerinde Evrensel Ahlaki Değerler Üzerine Bir İnceleme: Kadıköy ve Maltepe Örnekleme”, (ed.) Hamit Er, *Din Eğitiminde Birey ve Ahlak*, Kriter Yayınevi, İstanbul: 2023.
- Poyraz, Hakan, “İnsanın Kendini Gerçekleştirilmesi Olarak Ahlâk”, Ahlâkın Temeli, Ömer Türker, (ed.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara: 2015, s. 65.
- Sarıçam, İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2003.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 4. bs. Pagem Akademi Yayınevi, Ankara: 2010.
- Türk Dil Kurumu, resimli Türkçe sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 1977.
- Yazıcı, Mehmet, *Bilimsel Çalışma ve Yazma Yöntemleri*, MÜ-İİBF Nihat Sayar Eğitim Vakfı yayını, İstanbul: 1993.
- Yazıcıoğlu, Sait “Açılış Konuşmaları” Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu (20-21 Kasım 1997) s 10.
- Zeydan, Abdülkerim *İslâm Hukukuna Giriş*, tercüme. Ali Şafak, Sırdaş yay. İstanbul: 1976.

İnternet Kaynakları

Ebu Bekir b. Lâl Muaz'dan munkatı' olarak rivayet etmiştir. (Ravileri sikadandır);
<https://uckelime.blogspot.com/2012/04/ahlaknz-guzellestiriniz.html> (erişim: 27.05.2025)

<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/2023-2024%20E%C4%9Fitim%20%C3%96%C4%9Fretim%20Y%C4%B1%C4%B1%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1.pdf> (erişim tar. 15.03.2025)

<https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazHizmetleri/G%C3%B6rg%C3%BC%20Kurallar%C4%B1.pdf>, (erişim:21.05.2025)

EKLER:

Ek-1. Etik Kurul Onayı

T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ	
PROTOKOL NO: 2024/58	
ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Kur'an Kursundaki Yetişkin Kadınlara Din Eğitiminin Toplumsal Ahlaka Etkisi : Yalova/Çiftlikköy Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1-Yüksek Lisans Tez Çalışması 2-Nitel Araştırma
ARAŞTIRMACILAR	1-Sorumlu Araştırmacı : Nahide DURAN 2-Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Abdülaziz YENİYOL
ETİK KURUL TÜRÜ	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.
TARİH 07.05.2024	

Ek-2. Mülakat İçin Kaymakamlık İzin Belgesi

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlgi : Nahide DURAN'ın 13.09.2024 tarihli dilekçesi.

İlgi dilekçede Hacı Mehmet Bakay Cami Kur'an Kursu öğreticisi Nahide DURAN öğrencisi bulunduğu Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Programında 228108028 numaralı tezli yüksek lisans öğrencisi olarak da eğitim görmekte olduğunu "Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Toplumsal Ahlaka Etkisi: Yalova/Çiftlikköy Örneği" başlıklı Yüksek Lisans Teziyle ilgili olarak Çiftlikköy Kur'an Kurslarında yetişkin kadın öğrencileriyle görüşme/mülakat yapma ve veri toplama konusunda çalışma yapabilmesi için gerekli izni arz ettiğini bildirmektedir.

Bundan dolayı: Hacı Mehmet Bakay Cami Kur'an Kursu Öğreticisi Nahide DURAN'ın Çiftlikköy Kur'an Kurslarında yetişkin kadın öğrencilerle "Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Toplumsal Ahlaka Etkisi: Yalova/Çiftlikköy Örneği" konulu Yüksek Lisans tezi için görüşme/mülakat yapma ve veri toplama çalışması yapabilmesini.

Olurlarına arz ederim.

Ek-3. Aydınlatılmış Onam Formu

YALOVA ÜNİVERSİTESİ

ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ

AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Sizi Nahide DURAN tarafından yürütülen “Kur’an Kursundaki Yetişkin Kadınlara Din Eğitiminin Bireysel Ahlaka Etkisi: Yalova/Çiftlikköy Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma ile yetişkinlerin manevi ihtiyaçları ile din eğitimi arasındaki ilişki incelenecek, böylece elde edilecek verilerle din eğitiminin, yetişkinlerin dinî, manevî ihtiyaçlarını karşılamada daha etkili olması yönünde önerilerin sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmada, Nitel bir araştırma olması dolayısıyla görüşme tekniği kullanılacaktır. Mülakatlar yüz yüze olarak gerçekleştirilecek ve ses kayıtları alınacaktır. Araştırmada sizden tahminen bir saat kadar süre ayırmanız istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük esasına** dayanmaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız e-posta adresinden veya numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu”ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

...../...../2024

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Adı / Soyadı / İmzası
Nahide DURAN
Gönüllünün Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Olur İşlemine Tanık Olan Kişinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Yasal Temsilcinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih

Ek-4. Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlaka Etkisi: Yalova/Çiftlikköy Örneği Görüşme Soruları

Sizi Nahide DURAN tarafından yürütülen “Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireysel Ahlaka Etkisi: Çiftlikköy-Yalova Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma ile Yetişkin Din Eğitiminin toplumda önemli bir eksiği gidermesi ve önemli bir ihtiyacı karşılaması amacıyla toplumsal ahlaka olan ilişki ve katkısının önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu gayeyle din eğitimi, yetişkin insanımıza en iyi şekilde ulaştırmanın yolunu ve zeminini hazırlamaya katkı sağlamak için yetişkin insanımıza ulaşarak bu konudaki görüşünü ve olası taleplerini belirlemek ve yapılacak din eğitimi stratejilerine katkı sağlamak amacıyla onlarla görüşmeler yapmaya çalışılacaktır. Bu denli önemli bir konunun anlaşılması ve yorumlanarak ortaya konması için buna uygun bir araştırma tekniği olan nitel araştırma tekniği uygulanacaktır.

Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilecek ve ses kayıtları alınacaktır. Verilerin analizinde betimleyici analiz yöntemi kullanılacaktır.

Görüşme yapılacak yetişkin öğrenciler bu konuda bilgilendirilecektir. Şöyle ki, “çalışmada isimlerinize kodlanarak yer verilecek, yarı-yapılandırılmış olarak hazırlanmış açık uçlu sorular yöneltilecek ve bu hususta kendinizi baskı altında hissetmeden sorulara cevaplar vererek kendinizi ifade edebileceksiniz. Bu görüşme için sizden tahminen bir saat kadar bir süre ayırmanız istenmektedir. Katılım tamamen ihtiyaridir. Sizlere daha iyi bir eğitim sunabilmek için görüşlerinizin ne kadar kıymetli olduğunu bilmenizi isteriz.”

Kişisel Bilgileriniz

Adınız ve Soyadınız:

Cinsiyetiniz:

Mezun Olduğunuz Lise:

Okuduğunuz Fakülte:

Yaşınız:

Annenizin Eğitim Durumu:

Babanızın Eğitim Durumu:

Dini İncancınız:

Yaşadığınız Şehir:

1. Kendinizden ve eğitim durumunuzdan söz eder misiniz?
2. Kur'an kursuna nasıl başladınız? Tesadüfen mi, yoksa biri mi sizi yönlendirdi?
3. Kur'an kursu sizin için bir ihtiyaç mıydı?
4. Daha önce hiç Kur'an kursuna gitmiş miydiniz? Gittiyseniz, kaç yıl gittiniz?
5. Bu kurslara gelmeden önce kurslarla ilgili bir beklentiniz var mıydı, beklentiniz karşılandı mı?

6. Kur'an öğrenmenin ve Kur'an'a dayalı din eğitimi almanın toplumsal açısından faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Faydalı buluyorsanız açıklayabilir misiniz?
7. Size göre bireysel açıdan bu kurslar faydalı mıdır? Sizin hayatınıza bir katkısı oldu mu?
8. Kur'an kursuna başladıktan sonra çevreniz -yakın uzak- nasıl karşıladı?
9. Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, insanların dini duygularını güçlendirme; inanç ve ibadetlerini daha bilinçli yapmalarını sağlama konusunda etken midir?
10. Müslüman olarak her bireyin kendi dininin kitabını öğrenmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız evet veya hayırsa, niçin?
11. DİB'nin bu kursları açmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Diyanetin bu tür hizmetlerinden memnun musunuz?
12. Diyanetin dışında bir sivil toplum kuruluşunun (vakıf/dernek) Kur'an kursu açmasını nasıl değerlendirirsiniz? Siz böyle bir kursa katılmayı ve devam etmeyi düşünür müsünüz?
13. Devam ettiğiniz bu kursların en çok hangi yönünü beğendiniz? Beğenmediğiniz, değişmesini istediğiniz yönleri var mı?
14. Kur'an kursuna geldiğiniz/gittiğiniz zamandan sonra değerlerle ilgili farkındalığınız arttı mı? Arttıysa, açıklayabilir misiniz?
15. Kur'an kurslarına yönelik önerileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Nahide DURAN, ilköğrenimini Samsun’da, orta öğrenimini Mersin’de, lise öğrenimini Malatya’da tamamladı. 30 Haziran 2013 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

2021 yılından beri, Yalova/Çiftlikköy Müftülüğünde Kız Kur’an Kursu öğreticisi olarak çalışmaktadır.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Duran, N. (2025), “Din ve Ahlakın Tüketim Kültüründe Fonksiyonu”, UBAK, Bildiri Kitabı için Tam Metin 3_50163_2025-07-24T13:40:23.744613894Z.docx

